

RESILIENSSI KOLMANNEN SEKTORIN VANHUS- TYÖSSÄ KORONA-AIKANA

Lukas Rydefalk
Maisterintutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden- ja filo-
sofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteen- ja filosofian laitos
Tekijä Lukas Rydefalk	
Työn nimi Resilienssi kolmannen sektorin vanhustyössä korona-aikana	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn tyyppi Maisterintutkielma
Aika Syksy 2022	Sivumäärä 45 sivua + 4 liitettä
Ohjaajat Sakari Taipale, Paula Vasara	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, minkälaista kolmannen sektorin vanhustyötä tekevien toimijoiden resilienssi on korona-aikana. Teorianan olen käyttänyt resilienssin käsitettä. Gill Windlen mukaan resilienssin havaitsemisessa tulisi tunnistaa riskit, resurssit sekä miten resurssit ovat vaikuttaneet selviytymiseen kriisistä.</p> <p>Tutkimustani varten ole kerännyt laadullisen aineiston. Aineisto koostuu seitsemästä lumipallomenetelmällä kerätystä puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Haastattelut on toteutettu eri kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Haastateltavat ovat olleet henkilöitä, jotka pääosin organisoivat vanhuspalveluiden toimintaa ja tekevät vaihtelevasti käytännön työtä. Haastattelujen pituudet vaihtelevat 17 ja 40 minuutin välillä. Olen litteroinut haastattelut analyysiä varten kirjalliseen muotoon.</p> <p>Resilienssin käsitteen ja teoriaohjaavan sisältöanalyysin avulla olen ensiksikin pyrkinyt tunnistamaan korona-ajan aiheuttamat riskit ja vastoinkäymiset. Toiseksi olen pyrkinyt selvittämään, miten toiminta palautui koronan alettua, ja mitkä resurssit auttoivat toiminnan palautumisessa. Tutkimukseni tulokset toivat esiin yhden riskin, kaksi vastoinkäymistä, kuusi toiminnan muotoa korona-aikana sekä kuusi erilaista toimintaa mahdollistavaa resurssia. Korona-ajan ilmeinen riski oli toiminnan lamaantuminen tai loppuminen. Vastoinkäymisiä olivat ihmisten välisiin kontakteihin nojaavan toiminnan järjestämisen haasteellisuus sekä osittain tästä aiheutuva, joidenkin toimijoiden rahoituspohjan heikkeneminen. Koronan alkaessa, kun ikääntyneitä suositeltiin eristäytymään, toimijat tekivät soitto- tai kuulumiskierroksia, verkko- ja puhelinryhmätoimintaa sekä järjestivät kauppa-apua. Koronasulun aikaisiin tehtäviin tarvittiin työvoimaa, asiakasrekisteriä ja tietoteknistä osaamista. Verkko- ja puhelinryhmätoiminta vaati varsinaisten resurssien lisäksi avointa mieltä ryhtyä toimintaan. Koronasulun jälkeen toimijat lähtivät tuomaan normaalitoimintaa takaisin rajoituksin, tekivät erilaista kulttuuri- ja liikuntatoimintaa ja etsivät uusia rahoituslähteitä. Normaalitoiminta vaati joillakin toimijoilla lisärahoitusta koronan aiheuttamien lisäkulujen ja tulojen supistumisen myötä. Kulttuuri- ja liikuntatoiminta vaati hyvin vaihtelevia resursseja, kuten tietoteknistä osaamista, taloudellisia resursseja ja asiakasrekisteriä. Lisärahoituksen hakemisessa auttoi taas osaaminen hakea resursseja sekä yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. Tutkimukseni tulokset auttavat tunnistamaan erityisesti niitä resursseja, jotka auttavat kolmannen sektorin toimijoita selviytymään koronan kaltaisista kriiseistä nopeammin eli parantamaan resilienssiään.</p>	
Asiasanat: Resilienssi, kolmas sektori, COVID-19, vanhustyö	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KOLMAS SEKTORI OSANA YHTEISKUNTAA	4
2.1	Miten määritellä kolmas sektori?.....	5
2.2	Kolmas sektori ikääntyneiden hyvinvoinnin tukena, hyvinvoinnin tukemista, hoivaa vai avunantoa?	7
2.2.1	Historiallinen katsaus kolmannen sektorin vanhustyöhön	9
2.2.2	Ikääntyneet ja kolmas sektori korona-aikana.....	12
3	RESILIIENSSI	16
3.1	Resilienssi prosessin tuloksena	17
3.2	Gill Windlen resilienssi analyttisena käsitteenä.....	18
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	20
4.1	Tutkimuskysymykset	20
4.2	Teemahaastatteluaineisto.....	21
4.2.1	Aineiston keruu	21
4.2.2	Haastattelurunko ja teemat.....	22
4.2.3	Haastattelun eteneminen.....	23
4.2.4	Aineiston ja henkilötietojen säilytys	24
4.3	Teoriaohjaava sisällönanalyysi	25
5	KOLMANNEN SEKTORIN VANHUSTYÖTÄ TEKEVIEN TOIMIJOIDEN RESILIIENSSI KORONA-AIKANA	27
5.1	Koronapandemian aiheuttamat riskit ja vastoinikäymiset.....	28
5.2	Toiminnan palautuminen sekä palautumisessa auttaneet resurssit	30
5.2.1	Toiminta koronasulun aikana.....	31
5.2.2	Toiminta koronasulun hellittäessä.....	34
5.2.3	Uusien rahoituskanavien etsiminen korona-aikana.....	38
6	YHTEENVETO JA POHDINTA.....	39
7	LÄHTEET	42
8	LIITTEET.....	46
8.1	Liite 1: Haastattelurunko	46
8.2	Liite 2: Tutkimustiedote	47
8.3	Liite 3: Tietosuojailmoitus.....	49

8.4	Liite 4: Esimerkki yhteydenottosähköpostista.....	52
-----	---	----

1 JOHDANTO

Ikääntyneen väestön hoivan, avun ja tuen tarve on ollut kasvussa jo pitkään. Tähän ovat vaikuttaneet moninaiset yhteiskunnalliset ja demografiset muutokset. Muutos alkoi Anttosen ja Sipilän mukaan Suomen siirtyessä pois agraarisesta yhteiskunnasta, jossa lapset hoitivat ikääntyneitä vanhempiansa, eikä lapsettomuutta juurikaan ollut. 1900-luvulla syntyvyyden lasku ja työikäisen väestön liikkumisen edistäminen hankaloittivat vanhuksien hoitoa perheissä. (Anttonen & Sipilä 2000, 41.) Samalla väestön ikääntyminen on aiheuttanut palvelutarpeiden kasvamista. Tämä trendi jatkuu edelleen (Valkonen & Lassila, 2021, 10). Viime vuosisadan puolivälistä eteenpäin palveluiden tarpeessa olevat ikääntyneet ovat enenevässä määrin voineet laskea hyvinvointivaltion palveluiden varaan (emt., 113). 1990-luvulle tultaessa hoivavastuuta alettiin kuitenkin siirtämään pois valtiolta. (Julkunen 2006, 153.)

Hyvinvointivaltio alettiin nähdä viime vuosituhaten loppupuolella enemmän ongelmaksi kuin ratkaisuksi. Varsinkin talouden kriisejä on Julkusen mukaan käytetty onnistuneesti hyväksi hyvinvointivaltiota vastaan argumentoidessa. Kriisit käännetään hyvinvointivaltion viaksi, jonka lisäksi kriisitietoisuutta luomalla voimistetaan niiden vaikutusta. Talouskriisit ovatkin kanavoituneet hyvinvointivaltioon sekä akuuttina leikkauspaineena mutta myös pitkäkestoisina seurauksina (Julkunen, 2017, 329).

Vuonna 2020 keväällä puhjennut koronakriisi on tuonut uuden haasteen hyvinvointivaltion rahoitukselle. Velkasuhde kasvoi Hytösen ja Tammisen (2021, 16) mukaan koronapandemian aikana nopeammin kuin finanssikriisin jälkeen vuonna 2009, mikä on jättänyt julkisen talouden hauraammaksi. Osasyynä velan kasvulle on työllisyysasteen lasku korona-aikana, erityisesti naisilla. Vuonna 2021 miesten työllisyysaste laski 0,8 prosenttiyksikköä ja naisten 1,1 prosenttiyksikköä (Tilastokeskus, 2021). Ja vaikka korkotilanne on nyt suotuisa, niin julkinen perusaliäämä on niin suuri, ettei elpyvä talous näytä riittävän pysäyttämään velkasuhteen kasvua (Hytönen, Tamminen, 2021, 16). Tämä lisää painetta pienentää julkista sektoria.

Kustannusten nousun hillitsemiseksi kahden viime vuosikymmenen yleisenä trendinä Euroopassa on ollut kotona vanhenemisen suosiminen laitoksien sijaan, sillä

kotipalvelut ovat yleisesti ottaen halvempia (Krögerin & Bagnaton, 2017, 207–208). Tämä näkyy Suomessa viime vuosikymmenellä tapahtuneessa laitos- ja palvelukotipaikkojen määrän hienoisessa laskussa (Vasara, 2021), vaikka hoivan ja tuen tarve eivät ole pienentymässä. Alle 75-vuotiaat ovat kyllä parempikuntoisia kuin parikymmentä vuotta sitten, mutta yli 90-vuotiaat ovat yhtä huonokuntoisia kuin ennen ja heidän määränsä on kasvamassa (Jylhä, 2014, 267–268). Tämä lisää paineita kotipalveluihin tai yhteiskunnan ja läheisten tukeen. Hoppanian ja kumppaneiden mukaan useimmat hoivakoteihin pääsevät ovatkin jo hyvin heikkokuntoisia ja useimmilla on muistisairauksia. Vanhuksille kalliit yksityiset hoivakodit mahdollistavat ”ohituskaistan” varakkaammille, kun muut saavat jonottaa pitkän aikaa julkisia hoivakoteja. (Hoppania ym., 2016, 135–138.)

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, minkälaista kolmannen sektorin vanhustyötä tekevien toimijoiden resilienssi on korona-aikana. Resilienssin tarkastelussa sovellan Windlen ajatuksia resilienssin tutkimisesta. Windlen (2011, 8) mukaan resilienssiä tutkiessa tulisi tarkastella kolmea asiaa. Ensimmäinen tulisi tunnistaa riski tai vastoinkäyminen. Toiseksi pohtia mitkä resurssit tai voimavarat voivat auttaa riskin vaikutuksen vähentämisessä tai kumoamisessa. Viimeiseksi tulisi arvioida lopputulemaa, eli onko se oletettua parempi.

Vaikka vanhukset saivat pandemia-aikana suurissa määrin apua omaisiltaan ja merkittävässä määrin myös kolmannen sektorin toimijoilta (Eronen ym., 2021, 81–82), Aaltosen ja kumppaneiden mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon varautuminen pandemiatilanteisiin ei ole huomionnut erityisesti epävirallista apua. Esimerkiksi ympärivuorokautisen hoivan asumispalveluyksiköissä monet ikääntyneet saavat normaalitilanteessa apua läheisiltään, joka loppui täysin koronarajoitusten astuttua voimaan. (Aaltonen ym., 2021, 335–338.)

Historiallisesti järjestöillä ja kolmannen sektorin toimijoilla on ollut suuri merkitys vanhustyössä. Anttonen ja Sipilän mukaan monet järjestöjen palvelut luotiin yhteistyössä julkisen vallan kanssa, ja järjestöt saivat niitä varten myös valtionavustuksia. Näin oli myös kunnallisten kotipalvelujen kanssa, jotka sittemmin siirrettiin julkiselle sektorille maantieteellisen kattavuuden parantamiseksi. (Anttonen & Sipilä, 2000, 50–51, 115–116.) Tätä on vaikea kuvitella tämän hetkisen tilanteen perusteella.

Nykyisin ollaan enemmän huolissaan kolmannen sektorin aiheuttamasta häiriöstä markkinoille. Kurosen mukaan suuri kolmannen sektorin rahoittaja, Raha-automaattiyhdistys (RAY, nykyisin Sosiaali terveysjärjestöjen avustuskeskus, STEA) muutti 2010-luvulla rahoittamishetjään siten, että tukea ei voi saada mihinkään toimintaan, mikä periaatteessa voitaisiin tehdä yksityisenä palveluntuotantona. Tämä on joskus johtanut myös sellaisenkin vanhuksille suunnatun palvelutoiminnan päättymiseen, missä ei ole ollut markkinatoimijoita. Tällainen tilanne on ainakin

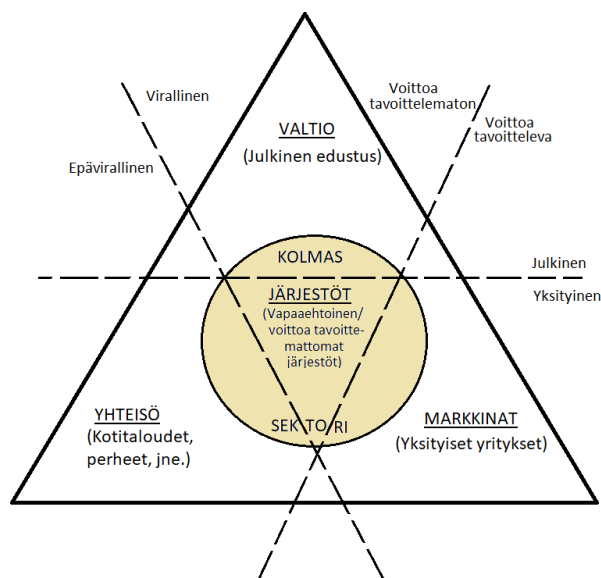
osittain johtunut siitä, että yritysten ei ole ollut järkevää lähteä liian pienimuotoiseen toimintaan mukaan. (Kuronen 2015.)

Tukien vähentymisestä huolimatta kolmannen sektorin toimijat olivat merkittäviä avun lähteitä vanhuksille pandemian aikana (Eronen ym., 2021, 81–82). Tämän lisäksi kolmannen sektorin toimijoilla on ollut muuta tärkeää vanhusten hyvinvointia tukevaa toimintaa, kuten vaikuttamistyötä, vertaistukea, yhteisöllisyyttä tukevaa toimintaa sekä vapaaehtoistyötä (Möttönen & Niemelä, 2005, 58–60). Nämä ovat olleet tärkeitä toimintaa, varsinkin kun yksinäisyys on hieman kasvanut pandemia-aikana (Heidinger & Richter, 2020, 3–4). Yksinäisyys taas on ollut yksi elämänlaatua heikentävä tekijä pandemian aikana, yhdessä huonon stressinsietokyvyn ja hitaan kävelynopeuden kanssa (Koivunen ym., 2021, 717). Eronen ja kumppanit painottavat, että halutessamme ylläpitää järjestöpotentiaalia, tulisi sitä tukea. He ehdottavat mukaanottoa strategiatyöhön, sekä edullisia tai ilmaisia toimitiloja sekä kunta-avustuksia (Eronen ym., 2021, 84).

Olen rakentanut tutkielmani niin, että toisessa luvussa käsittelen kolmannen sektorin käsitettä, sen toimintaa vanhustyön parissa, sekä korona-ajan haasteita vanhustyössä. Kolmannessa luvussa tarkastelen resilienssin käsitettä, jota käytän apukäsitteenä analyysissäni. Neljännessä luvussa esitän tutkimuskysymykseni, kerron aineistostani ja käsittelen kirjallisuutta käyttämästäni analyysimenetelmästä eli sisällönanalyyysistä. Tämän jälkeen viidennessä luvussa kerron analyysistäni ja lopuksi kuudennessa luvussa teen yhteenvedon tutkielmastani.

2 KOLMAS SEKTORI OSANA YHTEISKUNTAA

Perinteinen tapa kuvata kolmannen sektorin asemaa on yksityisen, julkisen ja kodin luoman kolmion välissä, kuten Pestoffin kuviossa (ks. kuvio 1). Valtiota voi kuvailla pääosin julkisena, kotitalouksia informaaleina ja markkinoita voittoa tavoittelevana. Kuviossa kolmas sektori jää pääosin näiden kolmen jakoviivan muodostaman kolmion sisään. Huomionarvoista on kuitenkin, että kolmas sektori ylittää paikoitellen kaikkia kyseisiä jakolinjoja. Ajoittain kolmannen sektorin toimija voi myös jäädä eri jakolinjojen kummallekin puolelle. Esimerkiksi hoivatyö voi olla kolmannella sektorilla puolivirallista, jolloin se voi olla kiireetöntä ja antaa läheisyyden tuntua samalla kun siinä ei ole perhehoivan taakkaa (Kuronen, 2015, 87).

Kuvio 1: Kolmas sektori on valtion, markkinoiden ja yhteisön välissä. Lähde: Pestoff 1998, 2005, (Defourny & Pestoff 2008, 7, mukaan)

Pohjoismaissa julkinen sektori on perinteisesti ollut merkittävin toimija vanhuspalveluiden organisoimisessa ja tuottamisessa. Palveluiden tuottamisvastuuta on kuitenkin siirretty 1990-luvulta lähtien pois julkiselta sektorilta (Julkunen, 2006, 153.). Julkinen valta näyttäisikin määrittelevän edelleen vastuunjakoja ja myös jakolinjoja eri sektoreiden välillä. Esimerkkeinä Suomesta ovat omaishoidon tuki ja kolmatta sektoria koskeva lainsäädäntö. Viime vuosikymmenellä julkinen valta on osittain ottanut vastuuta kotitalouksilta vanhustenhoidossa tukemalla omaishoivaa.

Tässä luvussa tarkastelen kolmatta sektoria ja minkälainen rooli sillä on vanhusyössä. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen sen määrittelemistä koskevaa kirjallisuutta, jossa on esitetty monenlaisia rajauksia kolmanteen sektoriin. Toisessa alaluvussa käsittelen kolmannen sektorin toimintaa vanhusten parissa, ja miten sitä on yritetty määritellä. Esitän, että kolmannen sektorin monipuolista toimintaa vanhusten kanssa voidaan kuvata hyvinvointia tukevana toimintana. Luvussa 2.2.2 teen historiallisen katsauksen kolmannen sektorin vanhustyöhön, jossa näkökulmana ovat tuotetut palvelut. Luvussa käsittelen myös jossain määrin hyvinvointivaltion, perheen ja yritysten vastuuta vanhustyössä. Viimeisessä alaluvussa 2.2.3 käyn läpi kirjallisuutta, joka kertoo koronan vaikutuksesta vanhuksiin ja kolmannen sektorin vanhustyöhön.

2.1 Miten määritellä kolmas sektori?

Tässä luvussa kerron, miten kolmatta sektoria on yritetty määritellä viime vuosikymmenten aikana, ja mitä määritelmää itse tulen käyttämään tutkielmassani. Käyn ensin läpi Alamonin ja Anheierin (1998) hyvin rajatun määritelmän, jonka ongelmana on liian tiukka raja kolmannelle sektorille. Raja pudottaa pois monia eri toimijoita. Tämän jälkeen käyn läpi Muukkosen (2009, 695) ehdottaman väljemmän, maksimaalisen määritelmän, johon hänen mukaansa myös kansainvälinen kolmannen sektorin tutkimus on pitkälti päätynyt.

Yksi pisimmälle kehitetyistä määritelmistä on Salamonin ja Anheierin kansainvälisessä tutkijaryhmässä vuonna 1992 kehitetty rakenteellis-operationaalinen määritelmä voittoa tavoittelemattomasta sektorista (Helander 1998, 53). Salamonin ja Anheierin (1998, 216) määritelmän mukaan kolmannen sektorin toimijoilla täytyisi olla viisi ominaisuutta, jotta ne voitaisiin laskea osaksi kolmatta sektoria. Näitä ominaisuuksia ovat jonkinlainen organisoituminen, yksityinen eli institutionaalisesti valtiosta erillään oleva toiminta, voittoa ei jaeta organisaation omistajille tai johtajille, toimija hallitsee itse itseään ja toimijalla on oltava merkityksellisesti vapaaehtoista osallistumista. Vastaavanlaisia viisipohjaisia kriteerejä ovat kehitelleet myös Saxon Harold vuonna 1992 ja Blennberger vuonna 1993, mutta ne muistuttavat paljon Salamonin ja Anheierin määritelmää (Helander 1998, 62–65).

Salamonin ja Anheirin positiivisella määritelmällä on omat vahvuutensa. Kolmannen sektorin tarkka rajausta mahdollistaa myös erityisesti vertailevan tutkimuksen eri maiden välillä, mikäli tutkimuksen mielenkiinto ei ole kolmannen sektorin koossa (Helander, 1998, 61). Kansainvälisesti kehitetty määritelmä saattaa myös huomioida paremmin mahdolliset laadulliset kolmannen sektorin erot eri maiden välillä.

Salamonin ja Anheierin määritelmää on myös kritisoitu, sillä toimijoita voi ajasta ja paikasta riippuen pitää osana kolmatta sektoria (Helander, 1998, 55). Määritelmä sulkee siis pois monia keskeisiä eurooppalaisen kansalaisyhteiskunnan toimijoita (Muukkonen, 2009, 693). Kärkevin kritiikki on Helanderin (1998, 61) mukaan tullut sosiaalitieteistä viime vuosituhannen puolella. Kritiikki kohdistuu varsinkin rakenteellis-operationaalisen määrittelyn peruslähtökohtiin. Kolmas sektori on tämän kritiikin mukaan mielletty liian itsenäiseksi ja riippumattomaksi kokonaisuudeksi. Tämän lisäksi yksi organisaatio voi toimia samanaikaisesti useassa roolissa, mikäli eri toiminnot sijoittuvat eri sektoreille. Muuttuvien organisaatiojärjestelyjen yhteiskunnassa määrittely ei Helanderin mukaan välttämättä enää toimi.

Salamonin ja Anheierin määritelmää voi tulkita joko ahtaasti tai lapeasti (Helander 1998, 55–62). Tiukan määrittelyn mukaan organisaation pitäisi selvästi omata kaikki viisi ominaisuutta, mutta lapeassa määrittelyssä yhdestä määritelmästä voidaan joustaa. Tästä huolimatta rajatapauksia on runsaasti, ja täsmennyksiä tarvitaan erittäin paljon. Lyhyet määritelmät antavat Helanderin mukaan kyllä hyvän yleiskuvan ilmiöstä, mutta ne tuottavat usein suuren määrän rajatapauksia, jotka ovat operationalisoinnin kannalta ongelmallisia. Kolmas sektori on myös ollut muutoksessa, jolloin lapeampikin tulkinta määritelmästä voi olla liian ahdas. Esimerkiksi Pyykkönen (2013) kertoo, miten perinteisestä kolmannesta sektorista on irtautunut uusi kolmas sektori, joka käyttää palkattuja asiantuntijoita, tavoittelee jossain määrin liikevoittoa ja on osa julkista palvelurakennetta. Tätä uutta kolmatta sektoria ei ole ehkä täysin perusteltua pitää varauksella osana kolmatta sektoria, mutta se ravistelee kolmannen sektorin määritelmää.

Vaikeaksi kolmannen sektorin käsittelyn Muukkosen mukaan tekee se, että itse ilmiöstä on monta rinnakkaista käsitettä. Näitä käytetään välillä synonyymeinä, joskus taas toisistaan erillisinä käsitteinä, jotka sisältävät eri järjestöjä tai yhteisöjä. Näitä käsitteitä ovat kolmas sektori, voittoa tavoittelematon sektori, vapaaehtoissektori, kansalaisyhteiskunta, filantropia, ei-valtiollinen organisaatio, yhteisötalous ja yleishyödyllinen järjestö. Kolmannen sektorin käsite itsessään kumpuaa Yhdysvaltojen velolainsäädännöstä. Kolmannen sektorin ja voittoa tavoittelemattoman sektorin käsitteet itsessään pitävät perinteisesti valtiota ja markkinoita tärkeimpinä yhteiskunnan instituutioina, eivätkä ne erityisesti huomioi perhettä tai uskontoa. (Muukkonen, 2009, 684, 690.)

Muukkosen mukaan kolmas sektori voidaan määritellä rinnakkaiskäsitteiden avulla joko minimaalisesti tai maksimaalisesti. Minimaalisessa lähestymistavassa kolmannen sektorin toimijoiden pitäisi läpäistä kaikkien rinnakkaiskäsitteiden kriteerit, eikä jäljelle jäisi kovin montaa organisaatiotyyppiä. Silloin ainoastaan yhdistykset ja säätiöt olisivat osana tätä sektoria. Muukkonen ehdottaakin käytettäväksi maksimaalista lähestymistapaa, jossa hän soveltaa Wittgensteinin perheen yhdennäköisyyden ajatusta vuodelta 1953. Ajatuksessa yksilöillä ei tarvitse olla kaikkia samoja piirteitä kuuluakseen perheeseen. Sovellettuna kolmanteen sektoriin myös toimijat, joilla on vain joitakin kolmanteen sektoriin viittaavia ominaisuuksia, voidaan katsoa olevan osa kolmatta sektoria. (Muukkonen, 2009, 694–695). Muukkosen maksimaalinen lähestymistapa muistuttaa hieman Salamonin ja Anheierin määritelmän laveampaa tulkintaa. Muukkosen maksimaalinen lähestymistapa vaikuttaa kuitenkin rajaavan kolmannen sektorin hieman laajemmaksi, sillä selvästi useammasta kuin yhdestä kriteeristä voidaan joustaa. Hänen mielestään myös kansainvälinen kolmannen sektorin tutkimuksen yhteisö lähestyy kolmatta sektoria juuri maksimaalisesta määritelmästä (emt., 695).

Muukkosen ehdottamalla maksimaalisella lähestymistavalla on monia vahvuuksia. Koska määritelmä on varsin lavea, se huomio kolmannen sektorin varsin muuttuvan ja hieman epämääräisen luonteen. Esimerkiksi valtion ja kirkon suhde on ollut pitkään muutoksessa. Mikäli se heikkenee edelleen, voidaan kirkkoa pitää jossain vaiheessa jopa selkeästi kolmanteen sektoriin kuuluvana myös Salamonin ja Anheierin määritelmän mukaan (Helander 1998, 56). Muukkosen (2009, 697) mukaan kolmannen sektorin laajaan tulkintaan kuuluvilla organisaatioilla voi olla myös ominaisuuksia, jotka muistuttavat markkinoiden (osuuskunnat), julkisten organisaatioiden (tieosuuskunnat) tai perheiden (veljeskunnat) ominaisuuksia. Käytän tutkielmasani Muukkosen maksimaalista kolmannen sektorin määritelmää, sillä määritelmä huomioi myös epäselvemmit kolmannen sektorin toimijat. Tämän vuoksi määritelmä huomioi paremmin kolmannen sektorin todellisen luonteen.

2.2 Kolmas sektori ikääntyneiden hyvinvoinnin tukena, hyvinvoinnin tukemista, hoivaa vai avunantoa?

Kolmas sektori tukee ikääntyneiden hyvinvointia monella eri tapaa. Tässä luvussa käsittelen kolmannen sektorin toimijoiden tekemää työtä ikääntyneiden hyväksi. Ensin tarkastelen kolmannen sektorin vanhustyötä kuvaavia käsitteitä. Pyrin löytämään käsitteen, joka ottaa huomioon kolmannen sektorin vanhustyön toiminnan moninaisuuden. Ensimmäisessä alaluvussa teen nopean historiallisen katsauksen, joka painottuu kolmannen sektorin vanhuspalvelujen tuotantoon. Toisessa alaluvussa

tarkastelen kirjallisuutta koskien korona-ajan vaikutuksia ikääntyneisiin ja kolmannen sektorin vanhustyöhön.

Möttönen ja Niemelä (2005, 58–60) summaavat hyvin järjestöjen yleiset tehtävät ja niiden kehityskaaren. Viisipolvinen kehityskaari alkaa ensin järjestöä perustettaessa edunvalvonta- ja vaikuttamisjärjestöstä, josta se jatkaa edelleen verkostoja tukevaksi järjestöksi. Toisen vaiheen kanssa tai sen jälkeen järjestö voi kolmannessa vaiheessa kehittyä vertaistoimintajärjestöksi, joka on myös oppimisorganisaatio. Neljännessä vaiheessa järjestöstä voi muodostua asiantuntija- ja tutkimustoimintaan panostava järjestö, jonka jälkeen vasta viidennessä vaiheessa siitä voi tulla palveluntuottajajärjestö. Huomionarvoista on, että järjestöt eivät välttämättä käy kaikkia kehitysvaiheita läpi. Ikääntyneiden hyvinvointia parantava toiminta voi siis näyttää eri järjestöissä hyvin erilaiselta, eikä palveluntuottaminen välttämättä ole erityisen yleistä. Toiminta voi esimerkiksi olla vertaistukiryhmien kokoamista, palveluohjausta, tilaisuuksien järjestämistä tai auttamista esimerkiksi ostosten, tietotekniikan tai pihatöiden kanssa.

Kolmannen sektorin toimintaa vanhustyön kentällä voidaan tarkastella kolmella eri käsitteellä. Erilaiset kolmannen sektorin toiminnan muodot vanhustyön kentällä sisältävät yhtäältä hyvinvoinnin tukemista, hoivaa sekä apua. Hoiva on näistä käsitteistä tarkimmin rajattu. Kröger ja kumppanit (2019, 124) määrittelevät hoivan ihmisen hyvinvointiin liittyvistä tarpeista huolehtimiseksi. Heidän mukaansa siihen sisältyy muun muassa arkielämän perustoiminnoissa auttamista. Näihin kuuluvat esimerkiksi ruokailusta ja hygieniasta huolehtiminen. Heidän mukaansa myös kauppa- ja pankkiasioiden hoitaminen voidaan laskea hoivaksi, mikäli hoivaa vaativa henkilö ei kykene siihen yksin.

Hoivan voi kuitenkin määritellä myös laajemmin prosessina. Esimerkiksi Tronto (105–108) jakaa hoivan neljään toistensa kanssa yhteydessä olevaan vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe (Caring about) on välittäminen, jossa tunnistetaan tarve. Toisessa vaiheessa (Taking Care of) joku ottaa vastuun tarpeesta ja suunnittelee, miten siihen vastataan. Vasta kolmas vaihe (Care-giving) on itse fyysinen työ ja viimeisessä vaiheessa (Care-receiving) arvioidaan, onko hoivatarve täytetty. Tämä eroaa huomattavasti Krögerin ja kumppaneiden määritelmästä, sillä heidän määritelmänsä keskittyy itse fyysiseen työhön. Kolmannen sektorin vanhustyössä voidaan katsoa siis olevan paljon hoivan elementtejä. Kauppa-avun voi katsoa olevan hoivatyötä, kauppa-apua organisoiva henkilö taas ottaa vastuun hoivasta. Myös vertaistukiryhmissä voi esiintyä hoivaprosessin ensimmäisiä vaiheita, kuten välittämistä ja vastuun ottamista. Kolmannen sektorin vanhustyön, kuten vertaistukiryhmien ja virkistystoiminnan tehtäviin kuuluu kuitenkin paljon muutakin kuin hoivaprosessissa mukana oleminen. Näin ollen Tronton laajempikaan määritelmä ei pysty huomioimaan kaikkea kolmannen sektorin tekemää vanhustyötä.

Apu on käsitteenä laajempi kuin hoiva. Kun hoivaan liittyy arkipäivän asioita, joita henkilö ei itse pysty tekemään, niin apuun sisältyy hoivan lisäksi auttaminen niissä tilanteissa, joissa henkilö pystyisi tekemään asian itse (Kröger ym., 2019, 124). Vaikka apu on hoivaa laajempi käsite, se ei myöskään pysty ottamaan haltuun kaikkea kolmannen sektorin toimintaa ikääntyneiden hyväksi. Koska sekä hoiva että apu liittyvät nimenomaan jokapäiväisissä askareissa auttamiseen, niihin ei sisälly kaikki kolmannen sektorin ikääntyneiden parissa tehty työ. Kolmas sektori saattaa esimerkiksi mahdollistaa uuden ystävän saamisen (Ahosola ym., 2021), tai ylläpitää ryhmä- ja vertaistoimintaa.

Kaiken kolmannen sektorin ikääntyneiden kanssa tehtävän työn voi kuitenkin sanoa olevan ikääntyneiden hyvinvointia tukevaa toimintaa. Vaikka esimerkiksi ryhmätoiminta ei olisi apua tai hoivaa, on se merkityksellistä toimintaa ikääntyneiden hyvinvoinnille. Tammela (2022, 223) kertoo, miten esimerkiksi vain yhdessä oleminen ja tekeminen muisteluryhmissä toi ikääntyneille tunteita tarpeellisuudesta, merkityksellisyydestä, kohtaamisesta, yhteisöllisyydestä ja ryhmään kuulumisesta. Tammela jatkaa, että yksinasuvilla ja palvelukodin asukkailla nämä kokemukset saattavat jäädä huomattavan vähäisiksi arjessa. Mutta miten tutkimuksissa määritellään hyvinvointi?

Hyvinvointi on Moision ja kumppaneiden (2008, 14) mukaan vaikeasti mitattavissa oleva moniulotteinen ilmiö. Sen osatekijöinä on sekä objektiivisesti mitattavissa olevia asioita, että subjektiivisia muuttujia, kuten tuntemuksia ja arvostuksia. Hyvinvointiin kuuluu heidän mukaansa sekä elinolot (asuinolot, työ, ja toimeentulot) että sosiaaliset suhteet, terveys ja subjektiivinen hyvinvointi. Siihen kuuluu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022) mukaan myös itsensä toteuttaminen. Näin ollen siihen voidaan katsoa mahtuvan kaikki kolmannen sektorin vanhustyö.

Toinen hyvinvointia lähellä oleva käsite on elämänlaatu, joka Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022) mukaan mittaa koettua hyvinvointia. Koettuun elämänlaatuun vaikuttaa THL:n mukaan ainakin terveys, odotukset hyvästä elämästä, materiaallinen hyvinvointi, ihmissuhteet, omanarvontunto ja mielekäs tekeminen. Joskus elämänlaadun käsitettä käytetään Vaaraman ja Ollilan (2008, 117) mukaan myös synonyyminä hyvinvoinnin kanssa. Esittelen tämän luvun toisessa alaluvussa muutamia ikääntyneiden hyvinvointiin korona-aikana liittyviä artikkeleita, joissa käsitteenä käytetään elämänlaatua. Kaikki kolmannen sektorin vanhustyö voidaan siis sisällyttää hyvinvointia tukevaan toimintaan. Osassa toimintaa on kyse myös avunannosta ja hoivasta, mutta ne eivät ole mukana kaikessa toiminnassa.

2.2.1 Historiallinen katsaus kolmannen sektorin vanhustyöhön

Tässä luvussa käyn läpi kolmannen sektorin tekemää vanhustyötä historiallisesti palveluntuotannon näkökulmasta. Näkökulma ei ole ongelmaton, mutta yhteiskunnan ja

tieteen kiinnostus on kiinnittynyt pitkälti palveluntuotantoon, jolloin siitä on paljon enemmän tietoa. Kiinnostus johtuu siitä, että kolmannen sektorin on odotettu muun muassa Möttösen ja Niemelän (2005, 153) mukaan helpottavan painetta julkisiin palveluihin tai sen on Kurosen mukaan (2015, 126) toivottu ratkaisevan työttömyysongelman ja laman seurauksia. Aloitan katsaukseni 1900-luvulta agraariyhteiskunnan purkautumisesta ja jatkan aina 2010-luvulle.

Vanhusten yhteiskunnallisen hoivan ja tuen tarpeen kasvu liittyi 1900-luvun loppupuolella teollistumisen ja palkkatyön tuomaan muuttoliikkeeseen sekä syntyvyyden laskuun. Agraariyhteiskunnassa lapset ja vanhukset hoidettiin Anttosen ja Sipilän (2000, 41) mukaan pitkälti maataloustöiden ohessa, eikä yhteisön apua tarvitsevia ihmisiä ollut paljoa. Ongelmia tuli usein ainoastaan silloin, kun ikääntyneillä ei ollut omaisia huolehtimassa heistä. Omaisten puuttuminen ei kuitenkaan ollut yleinen ongelma, sillä agraarisessa yhteiskunnassa lapsettomuus ei ollut erityisen yleistä. Syntyvyys oli korkeaa, koska lapset takasivat tilan tulevaisuuden. Lapset pystyivät myös auttamaan maatalon töissä, mikä oli agraarisessa yhteiskunnassa erittäin tärkeää.

Kolmas sektori oli Suomessa olennaisessa roolissa ikääntyneiden kotipalveluiden kehittämisessä. Anttosen ja Sipilän mukaan kunnalliset kotipalvelut ovat alun perin olleet järjestöjen käynnistämiä. Jo vuonna 1931 Mannerheimin lastensuojeluliitto aloitti kotipalvelutoiminnan päätavoitteenaan auttaa maaseudun perheitä äidin ollessa sairaana tai poissa kotoa. Lapsiperheiden auttaminen oli keskeinen sosiaalipoliittinen tavoite sodan jälkeen. Ikääntyneiden avuntarpeen kuitenkin kasvaessa, kunnalliset kotipalvelut oli suunnattava uudelleen ikääntyneille. (Anttonen & Sipilä, 2000, 115–116.) Sekä Simosen että Rauhalan mukaan kodinhoitajat saivat auttaa vanhuksia vuodesta 1956 alkaen (Anttonen & Sipilä, 2000, 115–116).

Anttosen ja Sipilän mukaan julkinen sektori lähti hitaasti myös itse tuottamaan kotipalveluita 1950-luvulta alkaen. Julkisen sektorin vastuu vanhuspalvelutoiminnassa kasvoi seuraavina vuosikymmeninä, mikä aiheutti järjestöjen vastuun vähenevän. Anttonen ja Sipilä summaavat Simosen sekä Rauhalan teoksia, joissa he kertovat julkisen sektorin vastuun lisääntymisestä kotipalveluissa 50- ja 60-luvuilla. Vuonna 1950 valtio teki lain kunnallisista kodinhoitajista, jossa uusien kodinhoitajien virkojen perustamiseen kannustettiin 75 prosenttisella valtionavulla. Palvelut olivat tuolloin pienituloisille ilmaisia, ja muilta asiakkailta kuntien oli mahdollista periä pieni maksu. Anttosen ja Sipilän mukaan vuonna 1966 uudistettu laki kunnallisesta kodinhoitoavusta johti kunnallisen kotipalvelun nopeaan laajenemiseen 1970- ja 1980-luvuilla. Simosen ja Rauhalan mukaan universalismin periaatteiden mukaan palvelut olivat ensimmäistä kertaa tarkoitettu kaikille. Maksua alettiin myös periä palvelunsaajan maksukyvyn mukaan, ja kunnat saivat tätä varten valtionosuutta, joka riippui kunnan omasta taloudellisesta tilanteesta. (Anttonen & Sipilä., 2000, 115–116.)

Palveluntuotannon siirtyminen viime vuosisadalla julkiselle vallalle on yksi suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteistä. Salamonin ja kumppaneiden (1999, 67–70) mukaan kansainvälisesti tarkastellen Suomen kolmas sektori on ollut vuonna 1995 pieni verrattuna läntiseen Eurooppaan. Tuolloin se työllisti 3,0 prosenttia työllisistä. 22:n tarkastellun maan keskiarvo oli tuolloin 4,8 prosenttia. Suomen kolmannen sektorin pieni koko on heidän mukaansa hyvin mahdollisesti seurausta Suomen sosiaalisesta ja poliittisesta järjestelmästä. Anttonen ja Sipilä (2000, 50–51) listaavat syitä palveluiden siirtymisestä julkisille toimijoille, joista nostan esiin kolme tärkeintä. Ensimmäkin monet järjestöjen palvelut saivat alkunsa yhteistyössä julkisen vallan kanssa. Järjestöt saivat palveluihin tällöin myös valtionavustuksia, jotka ohjasivat myös palveluiden järjestämistä. Toiseksi julkinen valta otti enenevässä määrin vastuuta koulutuksesta, joka vauhditti useiden järjestöjen koulutusta vaativien palveluiden siirtymistä julkiselle puolelle. Kolmanneksi järjestöt eivät ole kyenneet tarjoamaan palveluja kattavasti koko maassa, etenkin maaseudulla. Tätä haluttiin korjata siirtämällä palvelut julkisen sektorin vastuulle.

Palveluntuotannon vastuun siirtyminen julkiselle vallalle jatkui 1990-luvulle asti. Tämän jälkeen alkoi vastuun uudelleenjakoa pois hyvinvointivaltiolta, joka ulottui myös vanhuspolitiikkaan. 1990-luvulta alkoi Julkusen mukaan hyvinvointivaltiolla suunnanmuutos, jossa huolenpitoa vanhuksista alettiin uudelleen hajauttamaan useille eri toimijoille (Ahosola & Henriksson 2012, 239). Julkusen mukaan vuosituhannen alussa osa toimijoista odotti tai jopa vaati, että hyvinvointivaltion vastuuta supistettaisiin, jotta oma vastuu lisääntyisi. Vanhuspalvelut olivat Julkusen mukaan siitä esimerkki, että jossain määrin näin toteutuikin, sillä puolisoitten ja omaisten hoivatyön määrä näyttää kasvaneen palvelujen heikkouksien ja heikentymisen myötä. Julkusen mukaan on näyttöä myös siitä, että kohtuuttomien vaatimuksien edessä perheet pikemminkin hajoavat kuin tuottavat lisäturvaa. (Julkunen, 2006, 153.)

Palveluntuotannon vastuun siirtyessä pois julkiselta vallalta, se ei ole enää palannut täysin kolmannelle sektorille. Osa vastuusta on jäänyt pysyvästi perheille, jonka lisäksi markkinat ovat myös kilpailleet eri palvelujen tuotannosta. Kolmannen sektorin asemaa ei myöskään ole Kurosen mukaan Suomessa suojeltu toisin kuin muissa pohjoismaissa. Suomessa esimerkiksi RAYn (nykyisin STEA) 2010-luvulla muuttuneen linjan mukaan sen rahoittama toiminta ei saa kilpailla yksityisen palvelutuotannon kanssa. RAYn linja on johtanut Kurosen mukaan siihen, että kolmannen sektorin toimintaan ei saa rahoitusta, mikäli toiminnan voisi teoriassa toteuttaa markkinoilla yksityisenä palvelutuotantona. Näin esimerkiksi tamperelaisen NääsVille ry:n sosiaalitalkaritoiminta, joka tuotti pienimuotoista kotiapua, joutui lopettamaan käytännön avun antamisen. (Kuronen, 2015, 135–136, 156.) Nykyisin STEAn toiminta on sosiaali- ja terveysministeriön alaista. On kuitenkin epäselvää, onko STEA muuttanut merkittävästi RAYn asettamia rahoitusehtoja.

Käsittelin tässä kappaleessa pitkälti ainoastaan järjestöjen palvelutuotantoa, koska muu järjestötyö on jäänyt yhteiskunnan mielenkiinnon ulkopuolelle. Kuitenkin järjestöillä on myös muita tärkeitä, joskin hankalammin nähtäviä tehtäviä. Itse asiassa Möttösen ja Niemelän mukaan järjestöt eivät pitäneet palvelutuotantoa tärkeimpien tehtävien joukossa 2000-luvun alussa. Tärkeimpinä tehtävinä näyttäytyivät yhteisöllisyyden ylläpito, vertaistuki, vapaaehtoistoiminta ja edunvalvonta. (Möttönen & Niemelä, 2005, 153.)

2.2.2 Ikääntyneet ja kolmas sektori korona-aikana

Korona-ajan vaikutuksista ikääntyneisiin on julkaistu viime aikoina yhä lisää tutkimusta. Tutkimus on enimmäkseen keskittynyt yksinäisyyteen, elämänlaatuun, avun saamiseen ja sivunnut toimintakykyä (esim., Heidinger & Richter, 2020, Koivunen ym., 2021, Rantanen ym., 2020). Kolmannen sektorin roolia vanhustyössä tutkittiin suoraan vain vuoden 2021 sosiaalibarometrissa, muuten sitä vain sivuttiin eri lähteissä. Tarkastelen tässä luvussa ikääntyneiden tilannetta yleisemmin, koska heidän tilanteensa muutos voi näkyä vanhustyötä tekevän kolmannen sektorin toiminnassa.

Ensimmäisenä isona mielenkiinnon kohteena on tutkimuskirjallisuudessa ollut yksinäisyys. Kansainvälisten kvantitatiivisten tutkimusten mukaan ikääntyneillä yksinäisyys on korona-aikana kasvanut hieman. Heidinger ja Richter (2020, 3–4) tekivät kvantitatiivisen pitkittäistutkimuksen yksinäisyydestä Itävallassa. Otoksen ikähaarukka oli 60–99 vuotta ja keskiarvo oli 73 vuotta. Heidän tutkimuksessaan yksinäisyyden kokeminen oli noussut jonkin verran, mutta ei paljoa. Mielenkiintoista oli, että yksinäisyyden kokemus kasvoi vain monen hengen talouksissa, muttei yksinasuvilla. Tosin yksinasuvat kokivat enemmän yksinäisyyttä verrattuna yhdessä asuviin sekä ennen koronaa että koronan aikana. Luchetti ja kumppanit (2020, 901–904) taas tutkivat yksinäisyyttä Yhdysvalloissa. Heidän aineistonsa otoskoko oli 1545 havaintoyksikköä. Ikähaarukka oli 18–98 vuotta, joista ikääntyneiden ryhmäksi he määrittivät 65-vuotiaat tai sitä vanhemmat. Heidän tutkimuksessaan ikääntyneiden yksinäisyys kasvoi rajoitusten alettua, mutta tasoittui rajoitusten pitkittyessä. He pohtivatkin, että lisääntynyt tuki ja tuntemus yhteisöllisyydestä korona-aikana saattoi lisätä resilienssiä yksinäisyyttä vastaan eli vähentää kokemusta yksinäisyydestä. Van Tilburg ja kumppanit (2020, 251) tutkivat pandemian vaikutusta ikääntyneiden yksinäisyyteen ja mielenterveyteen Hollannissa. Heidän aineistonsa otoskoko oli 1679 ihmistä ja ikähaarukka oli 65–102 vuotta. Heidän mukaansa toukokuussa 2020 pandemia oli vaikuttanut negatiivisesti varsinkin tunneperäiseen yksinäisyyteen, vähemmän sosiaaliin yksinäisyyteen. Sen sijaan henkinen hyvinvointi oli parantunut tilastollisesti merkittävästi, mutta silti vähän.

Vaikka edellisen kappaleen tutkimuksissa yksinäisyys kasvoi vain hieman, on vaihtelu yksilötasolla varmasti ollut suurempaa. Hyvä esimerkki tästä on Ahosolan ja kumppaneiden (2021, 351) tutkimus. Heillä oli aineistona 31 haastattelua. Haastateltavien ikähaarukka oli 64–96-vuotta. Yhtenä tuloksena he kuvailevat, kuinka jotkut heidän haastattelemansa ikääntyneet ovat pitäneet muutoksia arjessa jopa virkistävinä. Toisaalta heidän mukaansa pitäisi nimenomaan tunnistaa ne yksilöt, jotka tarvitsisivat lisääpua ja tukea. Avuntarvetta ei heidän mukaansa pysty välttämättä mitaamaan, sillä se liittyy enemmän kokemuksiin pärjäämisestä tai jaksamisesta

Toinen aihealue, jota muutamassa tutkimuksessa tutkittiin, oli elämänlaatuun vaikuttavat asiat pandemian aikana sekä hyvinvointi. Kahdessa kvantitatiivisessa tutkimuksessa huomattiin muun muassa, että yksinäisyys ja huono liikuntakyky vaikuttivat elämänlaatuun negatiivisesti. Koivunen ja kumppanit (2021, 717) huomasivat tutkimuksessaan, että yksinäisyyden poissaolo, kyky selvitä stressistä sekä nopea kävelynopeus ennustivat korkeaa elämänlaatua. Tämän lisäksi yksinäisyyden poissaolo vähensi kokemusta sosiaalisista rajoituksista. Heidän tutkimuksessaan otoskoko oli 685 ja ikähaarukka 75 vuotiaista ylöspäin. Rantanen ja kumppanit (2020, 63) tutkivat myös elämänlaatuun vaikuttavia tekijöitä pitkittäisaineistostaan. Aineiston ensimmäinen kysely oli kerätty vuonna 2017–2018, ja toinen vuonna 2020. Ikähaarukka oli ensimmäisen kyselyn aikana 75–85-vuotta ja otoskoko 809 ikääntynyttä. He saivat tuloksen, että aktiivista vanhenemista ja liikkuvuutta kuvaavat monimuuttujat, sukupuoli ja ikä selittivät 48 prosenttia elämänlaadusta ennen koronaa. Rajoitusten aikana nämä neljä muuttujaa selittivät 42 prosenttia elämänlaadusta. Aktiivisen ikääntymisen indikaattori selitti hieman vahvemmin elämänlaatua korona-aikana, kun taas liikkuvuus hieman heikommin. Mielenkiintoista tutkimuksessa oli liikkuvuuden heikentyminen entisestään niillä yksilöillä, joiden elämänlaatu laski koronan aikana. Kyseisillä yksilöillä oli alun perinkin heikompi liikkuvuus muihin verrattuna.

Kolmanneksi artikkeleissa näkyi toimintakyky, vaikka se ei aina ollut tutkimuksissa päätutkimuskysymyksenä. Toimintakyvystä ei tutkimusten perusteella voida todeta suoraa kausaalista yhteyttä pandemian ja heikentyneen toimintakyvyn välille, mutta on viitteitä, että osalla ikääntyneistä yhteys saattaa olla. Esimerkiksi Rantasen ja kumppaneiden (2020, 63) tulos siitä, että heikomman liikkuvuuden omaavilla ikääntyneillä liikkuvuus oli heikentynyt entisestään, voidaan tulkita toimintakyvyn heikentymiseksi. Paananen ja kumppanit (2021, 254) tutkivat taas hoivakotiasukkaiden läheisten näkökulmaa pandemia-aikana. Haastatteluja heidän aineistossaan oli 41. Osalla oli huoli läheistensä toimintakyvyn heikkenemisestä. Läheiset tulkitsivat toimintakyvyn heikkenemisen pandemia-ajan eristyksen tai hoidollisten ratkaisujen syyksi. Paananen ja kumppanit muistuttavat, että muistisairauteen kuuluu voinnin heikkenemistä, mutta he kuitenkin ymmärtävät nopeiden muutosten myös aiheuttavan ahdistusta läheisissä.

Aaltonen ja kumppanit tutkivat puolestaan ikääntyneiden kokemuksia avun ja hoivan saamisesta pandemian aikana puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden avulla. He eivät kertoneet tarkkaa ikähaarukkaa. Kuudestatoista haastateltavasta kahdeksan oli kotihoidon asiakkaita, kolme asumispalvelun asiakasta ja seitsemän asumispalveluasiakkaan omaista. Aaltosella ja kumppaneilla eri ihmisten kokemukset avun ja hoivan saamisesta olivat vaihtelevia, kuten Ahosolan ja kumppaneiden artikkelissa. Haastatteluissa kukaan ei sanonut apua ja hoivaa koskevan tilanteensa olevan erittäin huono tai ettei apua olisi ollut ollenkaan saatavilla. Ympäri vuorokautisen hoidon asumispalveluyksiköissä asuvien saama apu läheisiltä kuitenkin loppui rajoitusten tullen. Moni artikkelissa haastatelluista läheisistä oli normaalitilanteessa auttanut kyseisissä yksiköissä asuvia läheisiään. Moni kotona asuva ikäihminen joutui uhmaamaan rajoituksia, ja pyytämään apua läheisiltään. (Aaltonen ym., 2021, 335–337.) Vaikka Aaltosen ja kumppaneiden tutkimuksessa yhdenkään vanhuksen tilanne ei ollut erityisen paha, täytyy kuitenkin muistaa, että laadullisia tutkimuksia ei voi yleistää. On hyvin todennäköistä, että tilanne on ollut vieläkin pahempi joillain ikääntyneillä.

Tutkimuksia kolmannen sektorin toiminnasta vanhustyön kentällä on vähänlaaisesti. Löysin kirjallisuushausta ainoastaan Ahosolan ja kumppaneiden kolmatta sektoria sivuavan laadullisen artikkelin ja Erosen ja kumppaneiden kolmatta sektoria käsittelevän vuoden 2021 sosiaalibarometrin. Ahosola ja kumppanit (2021, 350) saivat haastatellessaan yli 65-vuotiaiden arjen muutoksista vaikutelman, että kolmannen sektorin toimijat mukauttivat toimintaansa entistä paremmin asiakkaiden tarpeet huomioiden. Toimijat esimerkiksi vastasivat paremmin sosiaalisten tarpeiden lisääntymiseen tai kotiinkuljetusten tarpeisiin.

Sosiaalibarometrissa Eronen ja kumppanit (2021, 81–84) pyysivät vanhuspalveluissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä arvioimaan epävirallisen tuen merkitystä muun muassa iäkkäiden asiakkaiden suhteen. Epäviralliseksi tueksi laskettiin seurakunnat, järjestöt, vapaaehtoiset sekä läheiset ja naapurit. Läheisillä ja omaisilla oli suurin merkitys, sillä 89 prosenttia sosiaalityöntekijöistä arvioi näillä olevan melko suuri tai suuri merkitys iäkkäiden arjen tukemisessa. Sosiaalityöntekijät arvioivat seurakunnat ja järjestöt puolestaan melko saman verran merkityksellisiksi toisiinsa nähden. Arjen tuessa 60–70 prosenttia sosiaalityöntekijöistä arvioi niillä olevan melko suuri tai suuri merkitys. Toimintakyvyn ylläpidossa ja etsivässä vanhustyössä 30–35 prosenttia arvioi samalla tavalla. Sosiaalityöntekijöiden mukaan osa vapaaehtoisista ja naapureista vähensi pandemian aikana käyntejään iäkkäiden luona, koska he pelkäsivät leviävänsä koronaa.

Yleisesti kolmannen sektorin rooli arvioitiin siis merkittäväksi. Eronen ja kumppanit (2021, 84) muistuttavat kuitenkin, että järjestöjen olemassaoloa tulee tukea, mikäli niiden halutaan pysyvän merkittävänä voimavarana jatkossakin. Tukea voitaisiin

heidän mukaansa antaa esimerkiksi kunta-avustuksin, tarjoamalla edullisia tai maksuttomia toimitiloja sekä ottamalla järjestöjä mukaan strategiatyöhön.

Vaikka pandemian vaikutuksista vanhuksiin tiedetään jo varsin paljon, ei kolmannen sektorin tekemästä vanhustyöstä tiedetä paljoakaan. Tähän saumaan tulee oma tutkielmani, jossa tavoitteenani on selvittää, minkälaista on kolmannen sektorin vanhustyötä tekevien toimijoiden resilienssi korona-aikana? Tulokset voivat sekä auttaa kolmannen sektorin varautumista tuleviin kriiseihin että kehittämään niiden toimintaa. Tämä tutkielma voi myös tuottaa kunnille lisää tietoa siitä, mitä tukea kolmannen sektorin toimijat tarvitsevat vanhustyön piirissä.

3 RESILIENSSI

Tässä kappaleessa tarkastelen resilienssin käsitettä. Ensin käsittelen sen alkuperää ja suhteellisen varhaista käyttöä luonnontieteissä. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan uudempia näkökulmia, joihin kuuluu yksilön ja organisaation resilienssi. Itse käytän tutkielmassani organisaation resilienssin näkökulmaa. Lopuksi esittelen Gill Windlen resilienssin käsitteen, jota käytän tässä tutkielmassa teoreettisena linssinä. Windlen on kehittänyt sen teoreettisen käsiteanalyysin tuloksena.

Resilienssin käsite tulee alun perin verbistä *resilire*, joka on latinaa ja tarkoittaa jokseenkin palautumista tai ”takaisinponnahdusta”. 1600-luvulla termi rantautui Englantiin ja englannin kieleen, kun Francis Bacon käytti sitä luonnontieteitä käsittelevässä kirjassaan *Sylva Sylvarum: A Natural history*. (Nevalainen ym., 2021, 14–15.) Myös Hollingin sekä Millerin ja kumppanien mukaan käsite on alun perin vakiintunut luonnontieteissä. Tällöin käsitteen avulla on tarkasteltu ekosysteemin palautumiskykyä muutoksissa, kuten luonnonkatastrofeissa tai pienemmissä häiriötilanteissa (Puupponen ym., 2017, 27). Folken ja kumppaneiden (2010) mukaan joillakin tieteenaloilla resilienssin käsitettä on myös käytetty kapeasti, ja sillä on kuvattu palautumisnopeutta tasapainon tilaan häiriötilanteessa. Kuitenkin häiriöt voivat heidän mukaansa joskus vaikuttaa systeemiin niinkin paljon, että systeemin tasapainon tila muuttuu pysyvästi.

Resilienssi voi olla myös heikkoa tai vahvaa. Kahiluoto ja Himanen pohtivat, että mikäli ekologinen järjestelmä on heikko, se menettää toimintakykynsä kohdatessaan muutoksen (Kahiluoto & Himanen, 2012, 13). Kahiluoto ja Himanen eivät kuitenkaan huomioi, että myös resilienssiltään vahva järjestelmä taipuu lopulta. Saarelaisen (2021, 44) mukaan resilienssi ei tuo haavoittumattomuutta yksilölle tai organisaatiolle. Jatkuva stressi estää palautumisen mahdollisuuden, ja yksilötasolla se voi aiheuttaa fyysisiä ja psyykkisiä ongelmia. Organisaatiotasolla stressi voi puolestaan johtaa toimintakyvyn menetykseen. Kahiluodon ja Himasen pohdintaa tulisi korjata siten, että

mikäli ekologinen järjestelmä on liian heikko kyseiselle muutokselle, menettää se toimintakykynsä.

Ihmistieteissä resilienssin tutkimus on peräisin 1970-luvun kehityspsykologian tutkimuksen alalta, jolloin tutkijat huomasivat vaikeissa olosuhteissa eläneiden lasten kehityksen olevan parempaa kuin he odottivat (Koivunen, 2022, 216). Ihmistieteissä resilienssin tutkimus on sittemmin jakautunut moneen eri alaan, mutta karkeasti sen voi jakaa yksilö- ja organisaatiotason resilienssiin. Yksilö- ja organisaatiotason resilienssillä on kuitenkin paljon yhtäläisyyksiä, sillä positiivinen suhtautuminen vastoinkäymisiin sekä resurssit ovat molemmilla tasoilla tärkeitä asioita.

Yksilötasolla resilienssi viittaa Lahden (2014, 294) mukaan rakentavaan tapaan sopeutua traumaan, vastoinkäymiseen tai kriisiin. Rakentavassa sopeutumistavassa vastoinkäymisen jälkeen tulisi yrittää toimia uudelleen lannistumattomasti. Lahden mukaan resilienssiä voisikin pitää yläkäsitteenä palautumiselle ja kestämistä tukeville toimintamalleille ja ominaisuuksille. Tämän lisäksi myös resurssit ovat tärkeä osa resilienssiä. Resilienssi yksilö- ja organisaatiotasolla on Saarelaisen (2021, 43) mukaan osaamista hyödyntää niitä vahvuuksia ja voimavaroja, jotka auttavat paremmin kestämään kuormittavia tilanteita ja palautumaan niistä. Tämä voi hänen mukaansa tapahtua joko tietoisesti tai tiedostamatta. Saarelainen pitää Lahden tavoin rakentavaa suhtautumista haasteisiin tärkeänä. Resilientti yksilö tai organisaatio kokee hänen mukaansa vaikeudet pikemminkin haasteina kuin kohtalon tuomina vastoinkäymisinä. Resurssit tuovat siis resilienssiä, mutta huono suhtautumistapa voi johtaa resurssien tehottomaan käyttöön vastoinkäymisiä kohdattaessa.

3.1 Resilienssi prosessin tuloksena

Nykyisin resilienssin on huomattu olevan enemmänkin prosessi kuin ihmisillä tai organisaatioilla luonnostaan oleva piirre. Lahti tuo esiin haastavien elämäkokemusten merkityksen resilienssin rakentumisessa. Hän pohtii, että välillä haastavat kokemukset ovat edellytys resilienssille: ”voidakseen nousta jälleen pinnalle on toisinaan ensin selvittävä pohjavirtauksien otteesta”. (Lahti, 2014, 294.)

Wister (2021, 84–85) koostaa kirjallisuutta yksilöiden resilienssistä, jossa resilienssin on huomattu kasvavan elämäkokemuksen myötä. Vanhuuden tuoma toimintakyvyn heikkeneminen saattaa alkaa heikentämään sitä, mutta kirjallisuus ei ole tästä yksimielistä. Esimerkiksi Vaaraman ja Ollilan (2008, 133) mukaan gerontologiassa on varsin yleinen tulos, että elämänlaatu paranee, vaikka fyysinen toimintakyky ja terveys heikkenisivät. Heidän mukaansa tätä on yritetty selittää muun muassa oman ikääntymisen hyväksymisellä, sopeutumisella sekä elämän tavoitteiden ja

saavutusten tasapainolla. Haetut selitykset muistuttavat paljon myös edellisen luvun lopussa esiin tuomaani Lahden (2014, 294) määritelmää resilienssistä, jossa resilienssi on rakentavaa suhtautumista erilaisiin vastoinkäymisiin.

Myös organisaation resilienssiä voi Saarelaisen mukaan kehittää tai heikentää. Heikentäminen tapahtuu, kun organisaatioon luodaan pelon ilmapiirin. Tällöin työntekijät eivät uskalla kokeilla uusia toimintatapoja, jolloin joustavuus ja uudistuminen katoavat. Sen sijaan kehittäminen tapahtuu esimerkiksi kehittämällä työntekijöiden stressinsietokykyä altistamalla heitä haasteille ja muutoksille, kuitenkin antaen heille aikaa palautua niistä. (Saarelainen, 2021, 59–61.)

3.2 Gill Windlen resilienssi analyyttisenä käsitteenä

Windlen (2011) mukaan resilienssin käsitteen määrittelemisen monimutkaisuus on yleisesti tunnustettu ongelma. Aikaisemmin tehdyissä käsiteanalyyyseissä on hänen mukaansa kaksi keskeistä ongelmaa. Ensinnäkin analyysien tavoitteita ei ole kunnolla määritetty. Toiseksi kirjallisuuden etsimisstrategioita ei ole esitelty, jolloin on mahdollista, että tärkeitä artikkeleita on sivuutettu. Windlen artikkeli astuu täyttämään tämän käsitelmääritelmän tyhjiön.

Windlen (2011, 8) mukaan riesilienssin kokemukseen kuuluu kolme avainasiaa. Ensinnäkin vastoinkäymisen kohtaaminen, toiseksi kyky joko sopeutua tai vastustaa vastoinkäymistä ja kolmanneksi negatiivisen tuloksen välttäminen. Näitä kolmea avainasiaa voi Windlen mukaan tarkastella seuraavasti: Ensin tulee tunnistaa vastoinkäyminen tai riski. Toiseksi kysyä, mitkä resurssit tai voimavarat voivat auttaa riskin vaikutuksen vähentämisessä tai kumoamisessa. Viimeiseksi tulee arvioida lopputulosta eli onko se oletettua perempi? Tässä lopputulosta voidaan verrata joko yksilöihin, jotka eivät ole osana samaa vastoinkäymistä tai vaihtoehtoisesti yksilöihin, joilla ei ole havaittuja resursseja.

Käsite antaa selvän rakenteen resilienssille, sekä helpon työkalun, jolla sitä voidaan arvioida. Windlen määritelmää on käyttänyt esimerkiksi (Leinonen, 2020, 16), joka tutkii perhehoitajien resilienssiä. Hän tarkasteli Windlen ohjeiden mukaan perhehoitajien haasteita sekä perhehoitotyössä auttavia resursseja. Windle ei kuitenkaan kehitellyt käsitettä siten, että se huomioisi organisaation resilienssiä. Windle keskittyy määritelmässään resilienssiin yksilötasolla. Eri alojen tarkastelussa hän kyllä huomio ympäristötieteellisen näkökulman, mutta tämän jälkeen kirjallisuuskatsaus on joko biologiassa tai yksilötasolla. Näin ollen kirjallisuuskatsauksessaan hänen kokoamat riskit ja resurssit ovat myös yksilötasolla, eikä sinällään käytettävissä omassa

tutkielmassani. Silti käsite itsessään ja sen analysoimisessa käytetty työkalu toimivat myös organisaatioiden tarkastelussa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käyn läpi tutkimuskysymykseni, aineistoni ja lopuksi analyysimenetelmäni. Koska aineistoni on itsekeräämäni ainutlaatuinen primaariaineisto, käsittelen myös aineiston keräämisen metodologiaa sekä henkilötietojen säilyttämistä. Lopuksi käyn läpi käyttämäni aineiston analyysimenetelmän, joka on sisällönanalyysi.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksen tai kysymysten muodostaminen on tutkimuksen kannalta olennaista, sillä se ohjaa tutkimuksen tekoa alusta loppuun. Vaikka tutkimuskysymyksiä tulee kuljettaa koko tutkimusprosessin aikana mukana, voi niitä kvalitatiivisessa tutkimuksessa muuttaa varsin joustavasti. Silvästini mukaan tutkija ei välttämättä myöskään tunne tutkimansa ilmiön kaikkia keskeisiä piirteitä, ja näin ollen kysymyksiä saattaa joutua myöhemmin terävöittämään. Hänen mukaansa tutkimuskysymyksiä voi muuttaa tai suunnata uudelleen vielä aineistonkeruun ja alustavan tutkimuksen aikana. Tutkimuskysymysten muuttaminen ei ole myöskään huono asia, vaan tutkimuksen laatu voi parantua, mikäli tutkija pohtii tutkimuskysymyksiä ja tutkimusasetelmaansa tutkimuksen edetessä. (Silvästi, 2014.)

Gill Windlen (ks. luku 3.2) ajatuksia soveltaen olen muotoillut tämän tutkimuksen pääkysymyksen, ja sitä seuraavat kolme alakysymystä seuraavasti: Minkälaista on kolmannen sektorin vanhustyötä tekevien toimijoiden resilienssi korona-aikana? Mitä riskejä ja vastoinkäymisiä korona-aika aiheutti kolmannen sektorin toimijoille? Miten kolmannen sektorin toiminta palautui koronan alettua? Mitkä resurssit mahdollistivat kolmannen sektorin toiminnan jatkamisen koronan aikana?

4.2 Teemahaastatteluaineisto

Koska tutkielman aihetta on tutkittu varsin vähän, eikä valmiita aineistoja oikein löytynyt, päätin kerätä oman aineiston. Primaariaineiston keräämisellä on omat haittapuolensa, erityisesti sen työläys, joten oman aineiston keruuta kannattaa miettiä tarkkaan? En kuitenkaan löytänyt tutkielmaani hyviä sekundaariaineistoja, sillä korona-aikana aineistot vanhenevat nopeasti. Aivan koronan alussa kerätyt aineistot eivät kerro koko korona-ajasta kattavasti. Tämän vuoksi katson uuden primaariaineiston keräämisen olevan perusteltua.

Aineistoni koostuu seitsemästä etänä toteutetusta teemahaastattelusta, jotka on kerätty yhden maakunnan alueelta. Kustakin organisaatiosta haastateltiin yksi henkilö. Toimijoiden valinnassa käytin Muukkosen ehdottamaa maksimaalista lähestymistapaa rajaamaan kolmatta sektoria (ks. luku 2.1). Näin ollen sisällytin aineistooni myös toimijoita, jotka tiukempien kriteerien mukaan eivät olisi kuuluneet kolmanteen sektoriin. Oli kuitenkin perusteltua sisällyttää kyseiset toimijat kolmanteen sektoriin, sillä ne eivät myöskään kuuluneet julkiseen palvelujärjestelmään. Tämä johtui esimerkiksi suuresta vapaaehtoistyön määrästä.

Kaikki haastateltavani organisoivat vanhuspalveluiden toimintaa ja tekivät vaihtelevasti käytännön työtä. Jokainen haastateltava edustaa eri toimijaa. Keruuajan kohta oli tammikuusta maaliskuuhun vuonna 2022, ja nauhoitusten yhteispituus on 202 minuuttia ja 15 sekuntia. Lyhin nauhoite on 17 minuuttia ja 27 sekuntia ja pisin 39 minuuttia ja 30 sekuntia.

4.2.1 Aineiston keruu

Tutkimushenkilöiden valinta ei voi olla satunnaista laadullisessa tutkimuksessa. Pyrkimyksenä laadullisessa tutkimuksessa on antaa mielekäs tulkinta ilmiölle tilastollisen yleistyksen sijaan. Tämän vuoksi tutkimushenkilöt tulisi valita siten, että heillä on mahdollisimman paljon tietoa tai kokemusta tutkittavasta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 75). Kurosen (2015, 110) mukaan kaikki auttamistyö kulkee järjestön toimiston kautta. Näin ollen jossain määrin toimistossa organisoituvissa olevat työntekijät vaikuttivat kaikkein otollisimmilta haastateltavilta tutkielmaani.

Pyrin varmistamaan mielekkäiden haastateltavien saamisen edellyttämällä yhteydenottokirjeessä haastateltavalta hyvää tietämystä hänen organisaationsa toiminnasta korona-aikana. Tämän lisäksi toivoin, että haastateltavilla olisi tietämystä organisaation toiminnasta ennen koronaa. Ensimmäisessä haastattelukutsussa en määrittelyt käyttämiäni käsitteitä erityisen tarkasti, antaen haastateltaville tilaa tulkita ne mahdollisimman laajasti. Haastateltavat kokivat käsitteet kuitenkin hieman liian epäselviksi. He olivat epävarmoja soveltuvuudestaan tutkimukseen, joten jouduin

selventämään käsitteitä. Myöhempisiin yhteydenottoihin korjasin näitä epäselvyyksiä (ks. liite 4). Muutin esimerkiksi palvelun tuottamisen käsitteen avun käsitteeksi ja määrittelin sen väljästi. Haastateltavien organisaatiot tekivät ennen koronaa vanhus-ten hyvinvoinnin eteen seuraavanlaista työtä (Taulukko1):

H1	Ryhmä- ja vertaistukitoiminta, yksilötuki ja palveluohjaus
H2	Ryhmä- ja vertaistukitoiminta, yksilötuki ja palveluohjaus
H3	Ryhmä- ja vertaistukitoiminta, apu ystävien löytämisessä
H4	Kohtaamispaikka, yksilötuki ja palveluohjaus
H5	Kohtaamispaikka, yksilötuki ja palveluohjaus
H6	Käytännön apu
H7	Ryhmä- ja vertaistukitoiminta

Taulukko 1: Haastateltavien organisaatiot koronaa edeltävän toimenkuvan mukaan.

Käytin aineiston keräämiseen lumipallo-otantaa, jossa tiedetään alkutilanteessa yksi tai useampi haastateltava, jotka johdattavat seuraavien haastateltavien pariin (ks. Tuomi & Sarajärvi, 2018, 75). Löysin itse kolme haastateltavaa, joiden kautta löysin muut haastateltavat. Tämä tapahtui siten, että haastattelujen lopuksi kysyin haastateltavilta, tietävätkö he muita toimijoita, joilta voisin pyytää haastattelua tutkimukseeni. Haastateltavat johdattivat minut myös toimijaverkoston kokoukseen, jossa kerroin tutkimuksestani ja pyysin lisähaastateltavia. Tapahtumaan osallistumalla sain kerättyä kaksi haastattelua.

4.2.2 Haastattelurunko ja teemat

Aloitin haastattelurungon (ks. liite 1) suunnittelun hyvissä ajoin vuoden 2021 syksyn alussa eli melkein puoli vuotta ennen ensimmäistä haastattelua. Huolellinen haastattelurungon laatiminen on tärkeää, sillä runko ohjaa haastattelua ja rungon ulkopuolelta tulevat aiheet eivät välttämättä saa systemaattista tarkastelua kaikilta haastateltavilta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 67) mukaan teemahaastattelun kysymyksien ja teemojen täytyy olla hyvin mietittyjä suhteessa tutkimustehtävään ja ongelmanasetteluun.

En voinut rakentaa teemoja ja kysymyksiä pelkästään kirjallisuuden varaan, sillä tutkimani ilmiö on varsin uusi. Periaatteessa valitsemani teemat perustuvat tutkittavasta aiheesta jo tiedettyyn eli tutkimuksen viitekehykseen. Riippuu kuitenkin teemahaastattelun avoimuudesta, kuinka paljon myös kokemuseräisistä havainnosta ja intuitiosta kumpuavia kysymyksiä sallitaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 66.) Teemojen valinnassa hyvä nyrkkisääntö on myös ranskalaisen filosofin Auguste Comten esittämä ajatus, jonka Jokivuori ja Kankainen tiivistävät seuraavasti: ”empiirinen

tutkimus on teoretisointia, joka nojaa aikaisempaan tutkimustietoon sekä tutkijan omaan aivotoimintaan, ja mittauksien empiriseen analyysiin” (Jokivuori & Kanakainen, 2018, 126–127).

Hirsjärvi ja Hurme (2008, 72) suosittelevat tekemään isommissa tutkimuksissa runsaasti esihaastatteluja, joilla voi testata kysymysten muotoilua, aihepiirien järjestystä ja haastattelurunkoa. Haastattelujen pituutta leikkaamalla saa heidän mukaansa muun muassa palkattujen haastattelijoiden kustannuksia vähennettyä. Käytin ensimmäistä haastattelua kuin esihaastattelua. Haastattelun jälkeen litteroin haastattelun ja täydensin vielä haastattelurunkoa. Haastattelurunko pysyi varsin samanlaisena, joten sisällytin myös kyseisen haastattelun aineistooni.

Teemahaastattelussa teemat ja alateemat ovat Hirsjärven ja Hurmen (2008, 48) mukaan kaikille haasteltaville samoja, mutta kysymysten muotoilua ja tarkkaa järjestystä ei ole ennalta määrätty, ja ne elävät haastattelun mukana. Kysymysten ja niiden muodon jonkinasteinen vapaus erottaa heidän mukaansa kyseisen menetelmän muista puolistrukturoiduista haastattelumenetelmistä. Haastattelussani teemat pysyvät pitkälti samassa järjestyksessä, kun taas kysymysten järjestys teemojen alla ja kysymysten muotoilu muuttuivat hieman eri haastattelujen välillä. Haastattelurunkooni kuului kuusi pääteemaa, joissa olin kiinnostunut varsinkin koronan vaikutuksista. Aloitin haastattelun kysymällä tyypillisistä ja epätyypillisistä tehtävistä. Tämän jälkeen siirryin avun kysynnän muutokseen sekä yhteistyöhön muiden toimijoiden kanssa. Lopuksi kysyin vielä haasteista ja onnistumisista.

4.2.3 Haastattelun eteneminen

Itse haastattelutilanteeseen kuuluu myös paljon tiedealakohtaisia ideaaleja ja ohjeita, joihin pyrin vastaamaan haastatteluja tehdessäni. Käytin valmistautumisessa itse pitkälti Ruusuvooren ja Tiittulan (2005) ohjeita. He tiivistävät ohjeita kirjallisuudesta, joista nostan esille tässä kappaleessa tärkeimpiä. Arvioin myös omaa onnistumistani haastattelujen tekoprosessissa. Heidän mukaansa haastattelun aikana tulisi pysyä haastattelun rooleissa sekä kiinnittää huomioita luottamuksen rakentamiseen, omaan neutraaliuteen sekä kysymyksenmuotoiluun.

Ensimmäisenä Ruusuvooren ja Tiittulan (2005, 26–29) rooleissa pysyminen tarkoittaa, että haastattelijan tulisi pysyä kysymisessä ja haastateltavan vastaamisessa. Tämä tarkoittaa heidän mukaansa myös sitä, että haastattelijan mahdollisesti karttunut tieto tulisi pitää salassa, muun muassa välttämällä olettamustoteamuksia. Omissa haastatteluissani onnistuin varsin hyvin näiden roolien ylläpitämisessä, vaikka joitakin olettamuksia lipsahtikin kysymyksiini. Haastattelemani henkilöt kuitenkin sanoivat usein herkästi vastaan, mikäli tein vääriä olettamuksia kysymyksissäni.

Toiseksi haastattelussa on tärkeää luottamus ja neutraalius. Luottamuksen rakentamiseen kuuluu totuudenmukainen viestintä, saatujen tietojen luottamuksellinen

käsittely, anonymiteetin varjeleminen sekä kiinnostunut asennoituminen haastattelusta saataviin tietoihin. Luottamuksen rakentaminen kuvataan kirjallisuudessa usein tiedon saannin edellytyksenä. Neutraaliudella taas tarkoitetaan pysymistä kysymysten esittämisessä ja lyhyissä palautteissa, jolloin tarkoituksena on mtls välttää varsinaista kommentointia. (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 33–42.) Haastattelijan tulisi myös olla puolueeton, eikä tämä saisi hämmästellä, osoittaa mielipiteitään tai heittäytyä väittelyyn haastattelun aikana (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 97).

Onnistuin myös luottamuksen muodostamisessa ja neutraaliudessa kokonaisuudessaan hyvin. Jotta kykenisin näyttämään kiinnostuksen haastateltavilleni, pidin kameran päällä etähaastattelujen aikana, vaikka haastateltavat ei olisi pitäneet. Informoin haastateltavia myös selkeästi toimistani, joilla pyrin sekä varjelemaan heidän anonymiteettiään että säilyttämään heitä koskevia henkilötietoja turvallisesti. Aineiston ja henkilötietojen säilytyksestä kerron lisää seuraavassa alaluvussa ja anonymiteetin varjelemisesta lyhyesti teoriaohjaavaa sisällönanalyysia käsittelevässä luvussa. Onnistuin luottamuksen saamisessa, sillä en kokenut, että haastateltavat olisivat välitelleet joistakin aiheista puhumista haastattelujen aikana. Tietenkin tutkielmani aihealue ei mennyt erityisen henkilökohtaiselle tasolle, joten luottamusta ei välttämättä vaadittu niin paljoa. Täysin neutraalina pysyminen oli sen sijaan haastavampaa, sillä joissakin kohdissa hämmästelinkin lyhyesti kuullessani vanhusten haastavasta tilanteesta. Toisaalta täysin neutraalina oleminen tilanteessa olisi voinut vaikuttaa haastateltavien mielestä välinpitämättömältä.

Viimeisenä tulisi Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005, 45) mukaan kiinnittää huomiota haastattelun kysymyksenasetteluun. Yleensä kirjallisuudessa kehoitetaan eteneeseen laajemmista yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Aloitin haastattelut Ruusuvuoren ja Tiittulan ehdottamalla kerrontapyynnöllä; ensin ajasta ennen koronaa ja sitten korona-aikana tapahtuneista muutoksista. Tämä tuotti hyvän pohjan haastatteluihin, jonka jälkeen siirryin yksityiskohtaisempiin ja tarkentaviin kysymyksiin.

Vaikka ideaaleihin on hyvä pyrkiä, ovat virheet varsin yleisiä myös kokeneemilla haastateltajilla. Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 45) toteavatkin, että pitäytyminen tiukoissa etukäteisohjeistuksissa on mahdotonta. Jopa koulutetut haastattelijat turvautuvat välillä aiemmin opittuihin arkikeskustelutaitoihin. He kuitenkin toteavat, että vuorovaikutuksen merkitys tulisi huomioida koko tutkimusprosessin läpi.

4.2.4 Aineiston ja henkilötietojen säilytys

Aineiston keruussa on monia eettisiä kysymyksiä pohdittavaksi, varsinkin kun kerätään henkilötietoja. Seurasin aineiston keruussa ja säilyttämisessä Jyväskylän yliopiston tietosuojaohteita (Jyväskylän yliopisto, 2022), joissa on kuusikohtainen valmistautumisohje aineiston keräämiseen. Tämän valmistautumisohjeen lisäksi tulisi

huomioida henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste, suostumuksen pyytäminen sekä tietoturvasta huolehtiminen.

Aluksi pohdin kirjasin henkilötietojen käyttötarkoitusta, käsittelyä sekä säilytystä. Tärkeänä periaatteena henkilötietojen käytössä on minimointiperiaate ja käyttötarkoitussidonnaisuus. Kirjasin suunnitelman näistä aihealueista, ja käytin yliopiston mallipohjaa sekä tiedotteessa että tietosuojailmoituksessa (Liite 2 ja 3). Minimointiperiaate tarkoittaa sitä, että henkilötietoja kerätään vain tiettyä käyttötarkoitusta varten. Käyttötarkoitussidonnaisuus puolestaan tarkoittaa, että henkilötietoja ei saa käyttää ennalta ilmoittamattomaan käyttötarkoitukseen. Keräsin vain niitä henkilötietoja, joita tarvitsin haastattelukutsun tekemiseen, analyysiin ja tulkintaan. Poistan henkilötiedot vuoden 2022 loppuun mennessä.

Seuraavaksi on tärkeää nimetä rekisterinpitäjä, laatia tiedote, tietosuojailmoitus (Liite 2 ja 3), varmistaa tietojen pysymisen EU ja ETA-alueella sekä arvioida eettisen ennakoarvion tarve ohjaajan kanssa. Rekisterinpitäjäksi valikoitui yliopiston suosituksen mukaan minä itse eli määrittelin henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen ja keinot. Tietojen pysymisen EU ja ETA alueella sekä riittävän tietoturvan varmistin talentamalla henkilötietoja sisältävän aineiston ainoastaan salasanan taakse yliopiston verkkolevyille, jonka tietoturvasta vastaa Jyväskylän Yliopisto. Ennakoarvioon emme ohjaajani kanssa nähneet tarvetta.

Lopuksi pohdin henkilötietojen käsittelyn oikeusperustaa sekä suostumuksen saamista. Totesimme ohjaajani kanssa, että henkilötietojen käsittelyn oikeusperusta on yleinen etu, joka vaatii tutkimukselta riittävää tieteellisyttä. Suostumukseksi olisi riittänyt haastatteluun vastaaminen, mutta kysyin vielä haastattelujen alussa haastattavien suostumusta.

4.3 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Käytin analyysissäni menetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, jossa teoriana käytän Windlen (2011, 8) määritelmää resilienssistä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voi Tuomen ja Sarajärven (2018, 80) mukaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Menetelmää voidaan yleisesti ottaen käyttää kaikissa aineistossa, jotka ovat kirjallisessa muodossa tai muutettavissa kirjalliseen muotoon (Silvasti, 2014, 35). Voidaan siis todeta, että analyysi on aineistoon sopiva. Osaltaan tämä johtuu siitä, että keräsin aineistoni sisällönanalyysia silmällä pitäen. Haastattelut eivät ole tarinamuotoisia, joten narratiivista analyysia ei ole mielekäs käyttää. Lisäksi aihealue on turhan tuore diskurssianalyysia varten.

Aineistonkeruun jälkeen litteroin koko aineistoni sanatarkasti. Litteroinnin tarkuus riippuu Silvastin (2014, 36) mukaan analyysimenetelmästä, ja sanatarkka

litterointi on hänen mukaansa riittävän tarkka sisällönanalyysiin. Merkitykselliset eleet ovat hänen mukaansa myös hyvä merkitä. Näitä ovat esimerkiksi huokaukset, naurahdukset ja tauot. Eleinä omaan aineistooni sisältyi pitkälti vain naurahduksia. Silvasti ei myöskään suosittelen jättämään litteroimatta vähemmän merkityksellisiltä ensi kuulemalta kuulostavia osia, sillä niiden merkitys tutkimuksen kannalta saattaa muuttua tutkimuksen edetessä. Tutkimuskysymysten kannalta epäolennaiset asiat voidaan kuitenkin rajata aineiston ulkopuolelle, kun siihen on tutustunut paremmin. Oman aineistoni pienen koon takia minun ei tarvinnut rajata aineistoani ennen analyysia.

Koska litteroitaessa tutustuin aineistooni varsin hyvin, siirryin seuraavaksi koodaamisen kautta alateemojen muodostamiseen Windlen (2011, 8) resilienssin yläteemojen alle. Koodasin aineistoni merkitsemällä eri koodit aineistooni eri väreillä. Tämä on Silvastin (2014, 42) mukaan riittävää varsinkin gradujen pienissä aineistoissa. Koodaamista voi kutsua myös Tuomen ja Sarajärven mukaan aineiston pelkistämiseksi. Koodaamisessa aineistosta etsitään ensin merkityksellisiä alkuperäisilmauksia. Tämän jälkeen alkuperäisilmaukset pelkistetään ja siirretään erilliselle konseptille. Teorialähtöisessä tutkimuksessa aineistosta poimitaan pelkistetyt ilmaukset suoraan alatai yläluokkien alle. (Tuomi ja Sarajärvi, 94–98.) Siirsin alkuperäisilmaukset excel-tiedostoon resilienssin yläteemojen alle, joista muodostin prosessin edetessä alateemoja. Alkuperäisilmauksia siirtäessä muodostin ilmauksista myös pelkistettyjä ilmauksia excel-tiedoston viereisiin soluihin.

Lopuksi analyysissä on tärkeää yhteenvedon kirjoittaminen. Silvasti (2014) tuo esiin kaksi tärkeää asiaa sisällönanalyysin yhteenvedosta: tulosten peilaamisen teoriaan ja sitaattien käytön. Teoriaan peilaamisella vältetään tutkijan ennako-odotusten ja haastattelun teemojen siirtyminen sellaisenaan tutkimustuloksiin. Tärkeää on löytää poikkeavuuksia ja yhteyksiä. Myös teorian testaaminen voi Silvastin mukaan olla tutkimuksessa mahdollista. Teorian merkitystä analyysissä ei voi kiistää. Peilaan tuloksia teoriaan kuitenkin vasta yhteenvedossa kuudennessa kappaleessa.

Toinen tärkeä asia ovat sitaatit, joita käytetään Silvastin (2014) mukaan niin sisällönanalyysissä kuin yleisesti muussakin laadullisessa tutkimuksessa. Niiden tehtävänä on muun muassa olla todistusaineistona, kuvailla jotain piirrettä ja elävöittää tekstiä. Informanttien anonymiteettiä pitää kuitenkin tietysti suojella, joka voi olla Silvastin mukaan pidempiä sitaatteja käytettäessä vaikeaa. Omassa analyysissäni käytän kuitenkin varsin lyhyitä sitaatteja, joista olen varmistanut, ettei niistä löydy tunnustietoja. Tämän olen varmistanut muuttamalla sitaateista organisaatioiden ja paikkojen nimet sekä muut mahdolliset epäsuorat tunnustetiedot.

5 KOLMANNEN SEKTORIN VANHUSTYÖTÄ TEKEVIEN TOIMIJOIDEN RESILIIENSSI KORONA-AIKANANA

Tässä pääluvussa kirjoitan analyysini tuloksista. Ennen kuin lähdän tarkastelemaan koronapandemian vaikutusta aineistoni toimijoihin, käyn tässä luvussa lyhyesti läpi heidän toimintaansa ennen koronapandemiaa. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen tarkemmin pandemian aiheuttamia riskejä ja vastoinkäymisiä. Toisessa alaluvussa siirryn tarkastelemaan toimijoiden toimintaa poikkeusaikana, ja mitkä resurssit mahdollistivat kyseisen toiminnan resilienssin näkökulmasta.

Haastateltavieni edustamat kolmannen sektorin organisaatiot tekivät ennen koronaa varsin monipuolista työtä. Kaikkien organisaatioiden vanhustyö nojasi kuitenkin ihmisten väliseen kohtaamiseen. Toimijat saattoivat pitää ryhmiä, joissa koulutettiin ikääntyneitä pärjäämään paremmin yksin ja pitämään huolta itsestään. Organisaatiot tekivät myös ryhmiä, joissa liikuttiin yhdessä tai ryhmiä, joissa ikääntyneet pääsivät ihan vain seurustelemaan toistensa kanssa. Joillakin organisaatioilla toiminta perustui enemmän yksilöiden kohtaamiseen, jossa joko työntekijä tai vapaaehtoinen näki tai auttoi yksittäistä ikääntynyttä. Tämän lisäksi käytännössä kaikki toimijat antoivat myös palveluohjausta, mikäli ikääntynyt tarvitsi sitä.

Tämänlainen toiminta on myös kirjallisuuden mukaan hyvin tärkeää ikääntyneiden hyvinvoinnille. Tammela (2022, 223) piti yhteislauluiltoja ikääntyneille ja huomasi, kuinka jo pelkästään yhteen kokoontuminen ja tekeminen yhdessä sai aikaan positiivisia merkityksellisyyden, tarpeellisuuden, yhteisöllisyyden, kuulumisen sekä kohtaamisen tunteita. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan koronapandemiasta aiheutuneita riskejä ja vastoinkäymisiä.

5.1 Koronapandemian aiheuttamat riskit ja vastoinkäymiset

Kun halutaan tarkastella resilienssiä, Windle (2011, 8) neuvoo tarkastelemaan ensiksi riskejä tai vastoinkäymisiä. Tunnistan aineistostani kumpiakin. Liian suuren tai pitkäkestoisen paineen seurauksena organisaatio menettää toimintakykynsä ja lamaan-tuu (Saarelainen, 2021, 43–44). Riskiksi voidaan näin ollen tunnistaa ikääntyneiden hyvinvointia tukevan toiminnan hiipuminen tai loppuminen joko hetkellisesti tai pidemmäksi aikaa. Tämän lisäksi kolmannen sektorin toimijat kokivat aineistossani kaksi toimintaa koettelevaa vastoinkäymistä sekä huolta ikääntyneiden hyvinvoinnista ja yksinäisyydestä.

Yleisin aineistossani esiintyvä vastoinkäyminen kolmannen sektorin toiminnalle oli lähikontaktiin, varsinkin ryhmiin, perustuvan toiminnan järjestämisen haasteellisuus. Toiseksi vastoinkäymiseksi tunnistin taloudelliset vaikeudet. Ne olivat seurausta normaalitoiminnan haasteista ja nousseiden kustannuksien aiheuttamasta alijäämästä. Ryhmätoiminnan loppuminen ja kontaktien välttely aiheutti osalla haastateltavista huolta vanhusten yksinäisyyden lisääntymisestä ja toimintakyvyn heikkenemisestä.

Vanhustyötä tekevien toimijoiden toiminta perustui aineistossani pitkälti ihmisten välisiin kohtaamisiin sekä kaksin että ryhmissä. Tämä normaaliaikoina kolmannen sektorin tekemän vanhustyön tärkein toiminnan muoto meni pandemian alettua keväällä 2020 tauolle, kun sosiaali- ja terveysministeriö (2020) velvoitti yli 70-vuotiaita eristäytymään. Ihmisten kohtaamisiin perustuvalla toiminnalla oli tämän jälkeen kolme eri polkua: jatkuva toiminta rajoittaen ihmismäärää, toiminta auki vaihtelevasti koronarajoitusten mukaan ja viimeiseksi toiminta kiinni lähes koko ajan. Yksittäisillä toimijoilla saattoi kuitenkin olla useampaa toimintaa, joista osa oli lähes kokonaan kiinni osan pysyessä auki.

Aineistossa yleisin polku koronasulun jälkeen oli avata ja sulkea ryhmätoimintaa koronatilanteen mukaan. Tämä aaltoliike auttoi erään haastateltavan mukaan varmasti vanhustyötä:

H1: "Et toki tietysti sit kun tässä on menty vähän tällasta aaltoliikettä et välillä sitten taas ryhmiä pystyttiin pitämään ja, ja pystyttiin järjestään tapaamisia niin se on tietysti nyt sit ollut tässä siinä mielessä apuna et tää ei oo ollu koko kaks vuotta nyt semmosta että kaikki ois ollu niinku ihan täysin suljettua niin, se on varmasti helpottanut tilannetta."

Aineistossa esiintyi myös toiminnan lähes täyttä sulkemista pidemmäksi aikaa. Tämä kohdistui kuitenkin usein vain isompiin tapahtumiin, ja ainoastaan harvemmin pienimuotoiseen ryhmätoimintaan. Tosin yhdellä aineistoni toimijalla kävi myös niin, että pienimuotoisempaa toimintaa jouduttiin sulkemaan. Yksi haastateltava kertoo, että tätä pelotti kokoontumisrajoitusten kiristäminen isompien tapahtumien järjestämisen aikana, varsinkin kun ihmisille varattuja ruokia oli jo ostettu. Toinen

haastateltava kertoo, että korona-aikana on yritetty järjestää kaikenlaisia tapahtumia, mutta että ne ovat yleensä peruuntuneet. Lähes kaikki toimijat lähtivät kuitenkin joko kokeilemaan vaihtoehtoisia toiminnan muotoja tai pysyttäytyivät muussa normaali-toiminnassaan. Viimeinen aineistossani näkyvä harvinaisin polku koronasulun jälkeen oli lähikontaktiin perustuvan normaalitoiminta pitäminen auki koko ajan, huomioiden kuitenkin kokoontumisrajoitukset.

Toiseksi koronapandemia aiheutti riskin myös joidenkin organisaatioiden taloudelle. Rahan niukkuus voi aiheuttaa toiminnan supistamista tai täydellistä alasajoa. Jo ennen koronaa vanhustoiminta saattoi vaihdella aina rahoituksen mukaan, varsinkin jos rahoitus oli kerätty eri hankkeista. Eräs haastateltava kuvailee tätä osuvasti:

H5: "kaikki rakentuu nyt sitten tähän, niinku si silloiseen rahaan mitä nyt on milloinkakin käytettävissä, ni toiminta on sen näköstä et välillä se kukoistaa ja välillä sii sitten niinku ollaan taas ajamassa alas"

Korona toi myös lisäkustannuksia ja vei rahoitus pohjaa varsinkin toimijoilta, joilla oli kiinteitä kustannuksia kuten tiloja tai palveluja. Normaalitoiminnan avulla pystyttiin normaalioloissa keräämään erilaisten tapahtumien avulla suhteellisen paljon rahaa. Korona-aika teki tästä haastavaa. Yksi haastateltavista mainitsi koronapandemian lisäkustannuksina käsien desinfiointiainepullot ja kasvomasakit, tosin kyseisiä lisäkustannuksia oli oletettavasti kaikilla toimijoilla, jotka järjestivät lähitoimintaa. Myös toimijoiden saamat lisätulot omien tilojen vuokraamisesta putosivat koronan aikana hyvin pieniksi.

Aineistosta nostamani koronan aiheuttamat taloudelliset vaikeudet ovat kirjallisuuden mukaan varsin odotettavia. Nevalainen ja kumppanit käsittelevät kirjassaan muun muassa sekä yritysten että yhdistysten resilienssiä vastoinkäymisissä, eivätkä ne eroa heidän mukaansa merkittävästi toisistaan. Kriisit usein näkyvät yrityksissä toiminnan kannattavuudessa, jossa käyttöasteiden huononeminen ja kiinteät kustannukset rasittavat taloutta. Kannattavuus voi muuttua kriittiseksi, kun tulot eivät enää kata menoja, kuten kiinteitä kuluja tai lainoja. (Nevalainen ym., 2021, 108.) Myös Comfort ja Kapucu (2006, 310) sanovat, että resursseja kuluu enemmän äärimmäisten tapahtumien yhteydessä.

Normaalin lähikontakteihin perustuvan toiminnan ajoittainen loppuminen sekä vanhusten oman sekä heidän läheistensä kontaktien väheneminen loi joillekin haastateltavista huolta ikäänntyneiden toimintakyvystä. Suuri osa haastateltavista oli myös huolissaan vanhusten yksinäisyyden kasvamisesta. Haastateltavat huomasivat osalla vanhuksista sekä fyysisen että kognitiivisen toimintakyvyn heikentymistä. Eräs haastateltava kertoo, että ikäihmiseltä häviävät sanat jatkuvan yksinolon seurauksena:

H2: "... mä oon itsekin huolissaan siitä kun nää ikäihmiset, äähm, osalta ihan häviää sanat ja kun sanovat että he tällä viikolla jutellu ku yhen kerralla jollekin ihmiselle, niin unohtuu sanat ja tulee tämmöstä mikä on minullekin iha hyvin hämmentävää ku mä meen sinne et

hetkinen hei että, että tää ihmi mä nään niinku sen kaaren siitä että että aikasemmin on ollu semmosta virkeempää ja nyt sitten unohtuu ihan tuttujen juttujen sanat, ja ja joku ihminen niinkun saattaa ikäihminen huomata sen itsekin ja sanoo että kun en minä puhu kellekään, niin minä en niinkun mulla häviää nämä sanat.”

Kodista voi tulla Kurosen (2015, 57–58) mukaan jopa pelottava, ”yksinäinen vankila”, mikäli toimintakyky menee niin huonoksi, että ikääntynyt ei pysty liikkumaan kodin ulkopuolelle. Korona-aikana kodin ulkopuolelle ei välttämättä uskallettu mennä näkemään ihmisiä. Onkin mielenkiintoista pohtia, onko itselähtöinen eristäytyminen yhtään sen parempaa kuin fyysisen toimintakyvyn heikkenemisen aiheuttama eristäytyminen. Vaikka osa haastateltavista huomasi ikääntyneiden kunnon heikentyneen, osa oli taas sitä mieltä, että näkyvissä oleva ikääntyneiden kunnon heikentyminen oli vain seurausta luonnollisesta ikääntymisestä. Yksi vastaajaa myös kertoi, että ikääntyneiden ja heidän läheistensä välinen kontakti oli lisääntynyt puhelimen välityksellä.

Haastateltavien erimielisyyksiin koronan vaikutuksista toimintakykyyn ja yksinäisyyteen saa tukea kirjallisuudesta. Yksinäisyys kasvoi Itävallassa pandemian aikana vain hieman, eikä se siellä vaikuttanut yksinasuviin (Heidinger & Richter, 2020, 3–4). Myös Luchetti ja kumppanit kertovat yksinäisyyden kasvusta ikääntyneillä rajoitusten aikaan, mutta se tasoittui ajan myötä. Heidän mukaansa Yhdysvalloissa kaiken ikäiset ihmiset saivat myös enemmän tukea muilta tutkimuksen aikana, joskin yhteydenpito saattoi olla muutoin kuin lähitapaamisena toteutettua. Yksinäisyyden kasvaminen on kuitenkin Koivusen ja kumppaneiden (2021, 717) mukaan yhteydessä huonoon elämänlaatuun yhdessä stressin ja huonon kävelynopeuden kanssa.

Toimintakyvyn suhteen laadullisessa tutkimuksessa myös hoivakotiasukkaiden läheiset olivat huolissaan toimintakyvyn heikkenemisestä (Paananen ym., 2021, 254). Vaikka yleisesti ottaen koronan vaikutukset yksinäisyyteen ja toimintakykyyn vaikuttavat kirjallisuudessa vaatimattomilta, vaivasivat ne yhdessä mielen mataluuden kanssa paljon ikääntyneitä Suomessa sosiaalityöntekijöiden mukaan (Eronen ym., 2021, 52). Ahosolan ja kumppaneiden (2021) mukaan olisikin tärkeää tunnistaa lisäavun tarpeessa olevat. Toimintakyvyn mahdollinen heikkeneminen ja yksinäisyyden lisääntyminen voivat olla toimijoiden näkökulmasta vastoinkäymisiä, ja ne saattavat tarvita kohdistettuja toimia jatkossa.

5.2 Toiminnan palautuminen sekä palautumisessa auttaneet resurssit

Tässä luvussa käyn läpi analyysini tuloksia kolmannen sektorin toiminnasta koronapandemian aikana. Jokaisen työtehtävän jälkeen pohdin myös, mitkä resurssit ovat voineet olla mahdollistamassa kyseistä toimintaa. Aineistosta nostan kuusi erilaista pandemia-ajan tehtäväryhmää, joista kerron kolmessa alaluvussa.

Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen tehtäviä, jotka aloitettiin selvästi koronasulun aikana. Näihin tehtäviin kuuluivat yleisimpänä soitto- tai kuulumiskierrokset, sitten verkko ja puhelinryhmien perustaminen ja viimeiseksi kauppa-apu. Toisessa alaluvussa käsittelen tehtäviä, jotka suurimmaksi osaksi alkoivat vasta, kun ensimmäinen koronasulku hellitti. Näihin tehtäviin kuuluivat ihmisiä kokoava toiminta joko rajoituksilla tai ulkotiloissa sekä kulttuurin tuominen ikääntyneille. Viimeisessä alaluvussa käsittelen uusien rahoituskanavien hakua.

5.2.1 Toiminta koronasulun aikana

Koronasulun aikana suurella osalla haastattemistani toimijoista oli jotakin toimintaa. Jaan koronasulun aikana toteutetun toiminnan kolmeen ryhmään: soitto- tai kuulumiskierrokseen, verkko tai puhelinryhmien perustamiseen sekä kauppa-apuun. Koronasulun aikana toteutettu toiminta kertoo toimijoiden resilienssistä, sillä toiminta vaati rakentavaa suhtautumista koronapandemian aiheuttamaan kohtaamisten rajoittamiseen.

Aineistossani kaikkein yleisin koronasulun aikana aloitettu tehtäväryhmä oli soitto- tai kuulumiskierrokset, joita lähes kaikki toimijat tekivät. Suurin osa toimijoista teki kierrokset puhelimitse, mutta harvemmin asutulla alueella työskentelevät tekivät ne ulkona kasvotusten. Tehtävään kuului kuulumisten kyselemisen lisäksi ikääntyneen hoivatarpeen arviointi ja palvelunohjaus.

Soittokierrokset tähtäsivät normaalitoiminnasta poiketen auttamaan ikääntyneitä, jotka olivat jo kärsineet eristyksestä, samalla kartoittaen heidän avuntarvettaan. Myös Ahosola ja kumppanit (2021, 351) pitävät joidenkin kuntien tekemiä soittokierroksia hyvänä tapana arvioida ja kartoittaa avuntarvetta. Soittaessa oleellisena asiana aineistossa ilmeni neuvontatyö, mutta siitä sai myös vaikutelman, että samalla annettiin psykososiaalista tukea. Erosen ja kumppaneiden (2021, 101) mukaan kolmas ja neljäs sektori tarjosivat näitä jossain määrin koronan aikana. Soittokierrokset saattoivatkin antaa ikääntyneille mielenrauhaa, koska niiden avulla oltiin ikääntyneiden tukena hyvin epävarmassa tilanteessa kuten alla oleva sitaatti näyttää. Sitatissa haastateltava kertoo myös uuden soittokierroksen alkamisesta koronatilan hieman pahentuessa haastattelujen aikaan keväällä 2022.

H1: "...kyllähän siitä kovasti ainaki kiitosta saatiin sit, erityisesti silloin alkuaikoina kun tää tilanne oli kaikille niin hirveen epävarma, et kukaan ei oikeen tiennyt että, mitä tää nyt tarkoittaa, mitä tulevaisuus tuo tullessaan, niin tota, saatiin siitä paljon kiitosta, et tota sekä tietysti kertoo siitä et nyt niinku pyritään sitä ainakin tässä jonkun aikaa jatkamaan että, sit tietysti kun meillä taas ryhmätoiminta toivottavasti tässä keväällä käynnistyy niin sit tämmösestä säännönmukaisesta soittelusta sillä tavalla luovutaan, että sit tietysti tarpeen mukaan niitä puhelinkontakteja jatkossakin."

Edeltävässä sitaatissa oleva pyrkimys luopua soittokierroksista kertoo hyvin niiden vaatimista resursseista. Kierrosten toteuttaminen vaati toimijalta asiakasrekisteriä ja

työvoimaa. Asiakasrekisteri on ensimmäinen tärkeä resurssi, sillä sen avulla toimija tietää kenelle soittaa tai kenen luona käydä kysymässä kuulumisia. Suurella osalla toimijoista oli jonkinlainen asiakasrekisteri, joka oli kerätty esimerkiksi aikaisemmin toiminnassa mukana olleilta vapaaehtoisesti. Asiakasrekisterin puuttuessa myös omaisten ilmiannot tukea tarvitsevasta ikääntyneestä auttoivat ottamaan yhteyttä, mutta tämänlaisen mahdollisuuden puuttuessa soittokierroksia ei tehty ollenkaan. Toinen merkittävä, tarpeellinen resurssi kuulumis- ja soittokierroksien toteutumiselle oli työvoima. Työvoimaa saattoi olla toimistolla, mutta myös vapaaehtoiset soittelivat kotoaan tai menivät kyselemään kuulumisia tuntemiltaan ikäihmisiltä. Soittokierroksia järjestettäessä puhelimitse oli avainasemassa työvoima toimistolla, sillä toimistotyöntekijöillä oli mahdollisuus kerätä asiakasrekisteriä ennen koronaa ja käyttää sitä koronan alkaessa.

Yleisesti ottaen toimistotyöntekijän hoitamana soittokierroksista tuli paljon systemaattisempia. Osittain se johtui kuitenkin vapaaehtoisten vähäisestä organisoinnista ja saatavuudesta. Kuitenkin myös ilman toimistotyöntekijän ohjausta, yksittäiset vapaaehtoiset saattoivat ottaa yhteyttä tuntemiinsa ikäihmisiin. Yksi toimija, joka sai rekrytoitua paljon vapaaehtoisia koronan aikana, organisoivat vapaaehtoisia viemään juhlapyhäntervehdyksiä vanhusten koteihin ja samalla kyselemään kuulumisia pihalla. Organisoituna myös vapaaehtoiset onnistuivat siis toteuttamaan yhteydenottoa systemaattisemmin.

Toinen aineistossani esiintynyt melko puhtaasti koronasulun aikana aloitettu toiminta oli verkko- ja puhelinryhmien luominen. Muutama toimija aloitti keväällä 2020 koronasulun aikaan verkkoryhmät ja puhelimen pikaviestisovelluksen mahdollistamat ryhmät. Yksi toimija hyödynsi myös aikaisemmin esittelemääni soittokierrosta näiden mainostamiseen:

H5: ”kun, korona toi ja sulki tän toiminnan, silloin meidän projektityöntekijä hankkeessa soitti kaikki meidän, meillä on asiakasrekisteriin ihmiset vapaaehtoisesti ilmoittaneet yhteystietojaan niin koko asiakasrekisteri soitettiin läpi mitä kenellekin kuuluu, ja kerrottiin et meillä on tällaisia pikaviestisovellusryhmiä”

Verkkovälitteisistä ryhmistä tuli niitä kokeilleilla toimijoilla varsin hyviä kokemuksia, vaikka alkuun niiden perustaminen epäilyttikin. Yksi haastateltava kertoi, että he olivat turhankin ennakkoluuloisia ryhmien onnistumisesta, koska loppujen lopuksi toiminta tavoitti yllättävän paljon ihmisiä. Toinen taas kertoi, kuinka ryhmiin liittyneet vanhuksat auttoivat ja rohkaisivat myös toisiaan liittymään ryhmiin. Tämän lisäksi haastateltavan mukaan vanhuksilla on pääasiassa jo älypuhelimia, mikä mahdollisti heille ryhmiin osallistumisen. Pikaviestisovellusryhmät vaativat huomattavan vähän panostusta niiden perustamisen jälkeen, varsinkin jos ryhmän jäsenet tunsivat toisiaan etukäteen. Sen sijaan ryhmät, jotka koottiin toisilleen ennestään tuntemattomista ikääntyneistä, vaativat jonkin verran aiheiden syöttämistä työntekijöiden toimesta.

Luonnollisestikaan kaikilla ikääntyneillä ei ollut mahdollisuutta tai halua osallistua verkko- ja puhelinryhmiin, jonka vuoksi osa toimijoista ei lähtenyt perustamaan niitä. Eräs haastateltava kertoo, että heidän selvityksensä mukaan vain kolmasosalla vanhuksista on tietokone, jonka vuoksi etäyhteyksien ei katsottu olevan vaivan arvoisia. Mielenkiintoista hänen haastattelussansa olikin se, että hän katsoi etätoiminnassa juuri tietokoneen tarpeelliseksi. Tärkeää olisikin selvittää myös, kuinka monella on käytössään älypuhelin. Toinen haastateltava taas kertoi, että osa vanhuksista ei halunnut lähteä mukaan verkko- tai puhelinvälitteiseen toimintaan, vaan halusivat odottaa lähitoiminnan paluuta. Sama haastateltava kertoi myös, että ikääntyneiden omaiset olivat vuonna 2020 koronasulun alettua enemmän yhteydessä ikääntyneisiin puhelimitse. Haastateltavan mukaan tämä varmasti vaikutti ikääntyneiden innokkuuteen lähteä mukaan verkko- ja puhelintoimintaan.

Myös verkko- ja puhelinryhmätoimintaan lähteneet toimijat huomioivat toiminnassaan ikääntyneet, joita ei kyseisellä toiminnan muodolla tavoitettu. He lähtivätkin tekemään toimintaa, jolla tavoitettiin kaikki ikääntyneet samaan tahtiin kuin toimijat, jotka eivät lähteneet verkko- ja puhelinryhmätoimintaan. Eräs haastateltava kertoikin, että he huomioivat ikääntyneissä olevan paljon ihmisiä, joita ei ole mahdollista tavoittaa verkkotoiminnalla. Tämä oli yksi syy sille, että kyseinen toimija lähti toteuttamaan asiakasrekisterin soittokierrosta.

Toiminta vaati organisaatioilta vaihtelevissa määrin tietoteknistä osaamista, hieinan työvoimaa sekä korona-aikana edellä mainitsemani asiakasrekisterin. Tietotekninen osaaminen oli tässä toiminnan muodossa mahdollisesti jopa tärkein asia. Sitä ei kuitenkaan tarvinnut olla paljoa varsinkaan pikaviestisovelluksen avulla toteutetussa ryhmätoiminnassa. Toinen tärkeä resurssi oli jälleen asiakasrekisteri, koska sen avulla voitiin mainostaa vanhuksille ryhmiä, opastaa sovelluksen käyttämisessä ja pikaviestisovelluksen tapauksessa liittää heidät ryhmiin. Mainostaminen pelkästään verkkosivuilla olisi ehkä myös toiminut, mutta se ei olisi välttämättä tavoittanut ikääntyneitä yhtä nopeasti ja laajasti. Kolmanneksi toiminta vaati vaihtelevissa määrin työvoimaa. Kevyimmillään pikaviestisovellusryhmien tapauksessa ryhmä piti luoda, siihen piti liittää ikääntyneet ja välillä piti seurata ikääntyneiden välisen keskustelun kulkua. Raskaimmillaan toiminta vaatii kuvavälitteisen ryhmätoiminnan tapauksessa yhtä työntekijää vetämään koko ryhmää.

Kolmas toiminnan muoto, joka alkoi varsin selvästi koronasulun aikana, oli parin toimijan järjestämä kauppa-apu. Tämä ajoittui vuodelle 2020. Toiminta sai alkunsa yhden haastateltavan mukaan siitä, kun ikääntyneet ja riskiryhmäläiset eivät saaneet mennä itse kauppaan. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (2020) 19.3.2020 ilmestyneen tiedotteen mukaan yli 70- vuotiaat velvoitettiin pysymään karanteenia vastaavissa olosuhteissa, ja riskiryhmäläisten tarpeetonta vierailua ikääntyneiden luona neuvottiin välttämään. Kyseinen toiminta loppui kuitenkin varsin nopeasti silloin, kun määräys

eristäytymisestä loppui ja maskisuositus tuli voimaan. 19.5.2020 ilmestyneessä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2020) ohjeistuksessa vanhukset saivat jälleen käydä kaupassa ja nähdä ihmisiä, kunhan he kiinnittävät huomiota käsihygieniaan ja turvaväleihin. Lisäksi kaupassa käydessä heidän tuli välttää ruuhka-aikoja.

Kahden eri toimijan järjestämä kauppa-apu näytti hyvin erilaiselta, sillä ne toimivat ensinnäkin hyvin eri kokoisilla paikkakunnilla. Toisessa kauppa-avun muodossa oli toimistotyöntekijään nojaava keskitetty järjestelmä, kun taas toisessa oli hajautettu järjestelmä. Keskitetyssä järjestelmässä apua tarvitsevat soittivat toimistolle, josta työtehtävä jaettiin eteenpäin vapaaehtoisille. Uusille vapaaehtoisille annettiin myös koulutus tehtävään. Toimintatavalla pystyi varmistamaan, että kaikki apua tarvitsevat saivat sitä. Mikäli kauppa-avun tarve osui vapaaehtoisille epämieluisaan aikaan tai paikkaan, sai toimija apua toisilta kolmannen sektorin organisaatioiden työntekijöiltä. Toimija, joka päätyi hajautettuun kauppa-apu järjestelmään, päätyi siihen todennäköisesti sen alhaisten kustannusten vuoksi. Toimijalla ei ollut toimistotyöntekijää, jolloin keskitetty järjestelmä ei ollut vaihtoehto. Haastateltava kuvailee hajautetun järjestelmän perustamista seuraavasti:

H7: "...kysyttiin vapaaehtoisia ihmisiä, jotka antavat siis nimensä ja puhelinnumeronsa tämmöseen listaan, ovat valmiita auttamaan kauppa-asioissa, ööh kotona, sellasis asioissa missä ei tarvitse mennä sisälle, jaa ja mä sanosin et siinä tuli varmaan joku parikymmentä, nimee siihen listalle ja, ja sitten se kopioitiin ja jaettiin näitten ikäihmisten postilaatikoihin."

Sitaatista voi lukea, että järjestelmässä apua tarvitsevat olivat suoraan yhteydessä vapaaehtoisiin heille jaetun nimilistan avulla. Toimija onnistui myös saamaan nopeasti noin kaksikymmentä vapaaehtoista auttamaan ikääntyneitä.

Resurssien puolesta kauppa-apu tarvitsi ainakin työvoimaa sekä asiakasrekisterin tai jonkin muun keinon, jonka avulla saada tietoa kohderyhmälle. Kauppa-apu vaatii paljon työvoimaa, sillä ostosten ostaminen vei auttajalta aikaa. Toiminta ei olisi siis pyörinyt ilman suurta vapaaehtoisten määrää. Molemmat toimijat kertoivat kuitenkin vapaaehtoisten määrän suuresta noususta koronapandemian alettua. Toinen heistä kuvasi tilannetta siten, että vapaaehtoisia olisi tullut "ovista ja ikkunoista". Toiseksi kauppa-apu vaati tiedon levittämistä ikääntyneille, joka vaati nettisivuja, asiakasrekisteriä tai jotain keinoa tietää missä ikääntyneet asuvat. Toinen toimijoista levitti tietoa soittokierroksella, mutta aineistosta ei käy ilmi, miten toisen toimijan informaatio kauppa-avusta löysi tiensä oikeisiin postilaatikoihin.

5.2.2 Toiminta koronasulun hellittäessä

Ensimmäisen koronasulun hellittäessä kesällä 2020 kolmannen sektorin toimijat alkoivat käynnistämään uudelleen toimintaansa. Tässä luvussa käsittelen kahta hieman häilyvämpirajaista toiminnan muotoa: ryhmätoimintaa rajoituksilla sekä erilaisia

kulttuuriin ja liikuntaan liittyviä tehtäviä. Näistä varsinkin kulttuuritoiminta oli hyvin monimuotoista: osa oli etätoimintaa, osa taas lähitoimintaa jo koronasulun aikaan ja osan alkaessa vasta lähitoimintana koronatilanteen niin salliessa.

Kun koronasulku helpotti loppukevästä 2020, alkoivat toimijat nopeasti käynnistämään uudelleen normaalia ihmisiä kokoavaa toimintaansa rajoitukset huomioiden. Suuri osa toimijoista piti toimintaa myös uudestaan tauolla koronatilanteen heikentyessä, mutta eivät kaikki. Rajoitukset huomioitiin pienentämällä ryhmäkokoja ja pitämällä ryhmiä mahdollisuuksien mukaan ulkona, jossa kokoontumisrajoitukset eivät olleet niin tiukkoja. Toiminta pyrittiin aloittamaan mahdollisimman pian rajoitusten hellittäessä, sillä ikäänntyneiden tarve kokoontumisille tunnustettiin aineistossani laajasti. Joskus toimintaa pidettiin hieman vaadittua pidempään tauolla, jotta viestinnästä ei tulisi epäselvää. Näin saattoi käydä, jos rajoitukset hellittivät odotettua aikaisemmin.

Toimijat seurasivat tarkasti rajoituksia, vaikka ne toivat usein lisäkustannuksia ja niiden noudattaminen toi myös kiusallisia tilanteita. Lisäkustannuksia toi käsidesin ja kasvomaskien tarjoaminen sekä tapahtumissa myyntitulojen väheneminen. Kokoontumisrajoitukset koettiin välillä jopa kiusallisiksi, varsinkin kun halukkaita osallistujia piti kieltää osallistumasta. Toimijoille hyvin yleinen keino tapahtumien ja kokoontumisten järjestämisen aloittamiseksi oli suunnitella ne ulkotiloihin. Yksi haastateltavista kuvailee ulkoilmatapahtumia korona-aikana seuraavasti:

H3: "Kun meillä on toisen järjestön kanssa toimintaa, niin sen kans yhteistyössä järjestetty muutama ulkoilutapahtuma korona-aikana, niin onhan se ihan huippua kun niitä ihmisiä tulee sinne tapahtumaan niinku – – että vaik siinä on niinku lähdetty terveys edellä et saada ihmiset ulkoilemaan mut toki myös niinku näkemään muita ihmisiä ja tutustumaan."

Haastateltava teki yhteistyötä toisen toimijan kanssa tapahtuman järjestämiseksi, ja oli erittäin tyytyväinen mahdollisuudesta järjestää uudestaan tapahtumia. Haastateltava kertoo ulkoilmassa järjestämisen syyksi ulkoilun, mutta varmasti myös koronarajoitukset ja varovaisuus koronan suhteen vaikuttivat.

Ulkotapahtumissa kokoontumisrajoitukset eivät olleet niin tiukkoja ja turvavälien pitäminen oli helppoa. Tästä kertoo myös se, että haastateltavat, jotka eivät sisätiloissa onnistuneet pitämään ryhmätoimintaa ja tapahtumia, onnistuivat siinä ulkona. Pienemmällä paikkakunnilla kokoontumispaikkoja oli helppoa löytää, sillä ikäihmisillä on siellä usein oma pihapiiri. Näitä hyödynnettiin haastateltavan mukaan varsinkin kesäaikoina ilmojen ollessa lämpimiä. Eräs haastateltava kertoo myös, että ulkotapahtumissa hyödynnettiin yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa kustannusten jakamiseksi.

Verkostoissa sai luovia ideoita yhdessäolon mahdollistamiseksi myös hieman isommalla ryhmäkoolla. Seuraavassa sitaatissa eräs haastateltava kertoi kuulleensa

verkostosta tietotekniikkaan nojaavasta hybridiratkaisusta isompien ryhmäkokojen mahdollistamiseksi:

H4: "...niin harvalla oli ne valmiudet tulla suoraan siihen etä, niinku etätoiminnan järjestämiseen ja tämmöseen niinkun, ja siihen et miten tehdään esimerkiksi hybriditoimintoja, niin sitten nyt kun tässä on tätä kaks vuotta kaikki opeteltu, niin eihän se taso oo siltikään kaikilla sama. Et jotkut osaa sen paremmin kuin toiset, niin tota, niin ne, niin se on sit niinku sellasta myös sellasta että niinkun neuvotaan ja, ja sit niinkun todetaan et hei tää tämmönen hybridimalli on toiminu meillä tosi hyvin et meillä on televisio jossa on teamssi, teamssi on televisiossa auki sieltä ihmiset näkee toisiaan, ja sit muut istuu täällä kahvilla ja näin edelleen, et kyllä näihin niinku, et kyl se on tärkeätä

Haastateltavan kertomassa toimintamuodossa ikääntyneet olivat kokoontuneet kahteen paikkaan, ja toimijat olivat laittaneet videopuhelinyhteyden näiden välille. Verkostojen tarjoama tietotekninen apu näyttäytyy sitaatissa myös tärkeänä. Tietotekninen apu on tärkeää, sillä tietotekninen osaaminen eri toimijoiden välillä on pysynyt eritasoisena, vaikka kaikkien osaaminen on kehittynyt korona-aikana.

Normaalitoiminnan uudelleenkäynnistäminen ei tarvinnut suurimmalta osaa toimijoista paljoakaan normaalista poikkeavia lisäresursseja. Osalla organisaatioista toiminnan pyörittäminen vaati kuitenkin uusia rahoituskanavia kokoontumisrajoitusten sekä uusien hygieniatuotteiden tarjoamisen viedessä tuloja. Vaikka aineistostani ei selviä suoraan lisääntykö kustannukset kaikilla käsidesin ja kasvomaskien tarjoamisen vuoksi, voidaan olettaa näin käyneen.

Viimeisenä korona-ajan toiminnan muotona nostan esiin kulttuurin ja liikunnan. Kyseinen toiminta oli hyvin vaihtelevaa, eli kaikki tekivät mitä pystyivät. Koronasulun aikana yksi haastateltava kertoo lauluesityksistä laitoksien edustalla siten että asukkaat avasivat ikkunoitansa. Toinen toimija järjesti lähitoteutuksena taidenäyttelyä, jossa vain yksi henkilö sai olla lyhyen ajan kerrallaan, jonka jälkeen seuraava pääsi kiertämään näyttelyä. Koronatilanteen helpotettua eräs haastateltava kertoi bussimatkoista kulttuuritapahtumiin. Yksi toimija keksi vielä viedä erilaisia pyhätervehdyksiä ikääntyneiden postilaatikoihin. Tervehdyksiä tehtiin yhteistyössä koulun oppilaiden kanssa, jonka jälkeen vapaaehtoiset veivät tervehdykset ikääntyneiden postilaatikoihin samalla vaihtaen kuulumisia. Koulun oppilaat tekivät tervehdyksiin kortteja ja joskus myös koriste-esineitä.

Yksi isompi kulttuuri- ja liikuntatoiminnan kokonaisuus on tietotekniikalla toteutettu kulttuuri- ja liikuntatoiminta, jota oli kahden tyyppistä. Ensinnäkin verkossa jaetut linkit liikuntavideoihin ja kulttuurivideoihin olivat varsin yleisiä haastateltamillani toimijoilla. Linkkien jakelussa on haittapuolena sama kuin etätoiminnassa yleensä, eli jaetut videolinkit eivät saavuta kaikkia vanhuksia. Haastateltavat eivät myöskään kertoneet kyseisen toiminnan saamasta vastaanotosta, joka voi kertoa toiminnan saamasta vähäisestä palautteesta. Toinen tietotekniikalla toteutettu

kulttuuritoiminta oli verkon kulttuurisisältöön ja verkkokursseille osallistuminen ryhmässä projektorin kautta, josta alla oleva sitaatti kertoo.

H7: "...sil tavalla me sitten digiloikkaa tehtiin kun, kun siellä taas päästiin kokoontumaan niin, mä olen ottanut kainaloon tämän läppärin ja täältä osottanut minkälaisia digiloikkia me voidaan, sitten siellä vie tilan, tuon videotykin kautta avata itsellemme me on kurkistettu ateneumin näyttelyitä ja, ikään ku oikeestaan tää korona-aika synnytti myöskin tällaiset mulle itsellenikin ajatuksen siitä että me me voidaan avata maailmaa myöskin, niille joilla ei ole tietokonetta. Itseasiassa me on liitytty tänä vuonna nyt sit käynnisty osallistuminen ikääntyneille tarkoitettulle kurssille. Sekin alote tuli täältä seudulta ja täällä ihmiset ei kokee et ei he hallitse tämmöstä etä, etäyhteyttä..."

Juuri korona-aika sai haastateltavalle idean alkaa jakaa enemmän kulttuurisisältöä tietokoneelta. Sinänsä kyseisen kaltainen toiminta ei varsinaisesti ole sidonnainen korona-aikaan, mutta ehkä juuri korona-aika nosti kyseisen toimintamallin merkityksen esille, kuten haastateltavalla. Kun ennen koronaa näyttelyihin pystyi vain menemään, ei korona-aikana vanhukset uskaltaneet niihin mennä.

Aineistossani esiintynyt kulttuuri- ja liikuntatoiminta tarvitsi hyvin vaihtelevasti resursseja, osa vaati työvoimaa ja tietoa vanhusten asuinpaikasta, osa tietoteknisiä taitoja ja osa taloudellisia resursseja. Pyhätervehdykset veivät eri toiminnan muodoista kaikkein eniten resursseja, varsinkin työvoimaa, jotka veivät tervehdykset perille. Vaikka haastateltava toivoi tervehdyksen jatkamista myös koronan jälkeen, on se kaikkein alttein vapaaehtoisten määrän putoamiselle. Kulttuuri- ja liikuntatoiminta tietotekniikan kautta vaati hyvin vähän ylimääräistä panosta toimijan tietoteknisen osaamisen lisäksi. Kyseisellä toiminnalla sai siis erittäin suuren vaikutuksen verrattuna sen käyttämiin resursseihin.

Siitä miten ikääntyneet vastaanottivat kulttuuri- ja liikuntatoiminnan, ei aineistossani mainita. Kirjallisuuden mukaan kulttuuri- ja liikuntatoiminta ovat kuitenkin merkittäviä hyvinvoinnin lähteitä. Saloranta ja kumppanit (2022, 74–77) kertovat liikuntaryhmään osallistumisen auttaneen ikääntyneitä selviytymään paremmin arkiasiareista ja lisänneen heidän tarmokkuuttaan. Lehikoinen ja Vanhanen (2017, 55–56) tekivät kirjallisuuskatsauksen 49 eri artikkelista koskien taiteen hyvinvointivaikutuksista ikäihmisille. Yhteenvetona he toteavat, että varsinkin riittävän haastava, tavoitteellinen taidetoiminta voi edistää varsinkin kognitiivista toimintakykyä, aktivoiden oppimisen ja keskittymisen prosesseja. Merkitystä oli myös taidetoimintaan osallistumisen helpoudella. Tutkimuksissa nähtiin tärkeänä myös se, että taideohjaaja oli koulutettu. Aineistoni toimijat tosiaankin onnistuivat varsinkin tuomaan taidetta helposti ikääntyneiden saataville. Lisävaikutusta he voisivat mahdollisesti saada taidekoulutuksen kursseilla. Varsinkin tämä toimintaa huomioi ikääntyneiden tarpeiden muutoksen, joka on linjassa Aholan ja kumppaneiden (2021, 350) huomiosta että kaikki sektorit ovat alkaneet huomioimaan asiakkaiden tilan muutokset paremmin.

5.2.3 Uusien rahoituskanavien etsiminen korona-aikana

Tässä alaluvussa käsittelemme viimeistä, varsinkin kiinteitä kuluja omaaville toimijoille koronan vuoksi tullutta työtehtävää, eli uusien rahoituskanavien etsimistä. Sinällään kysehän ei ole toimijoilla uudesta toiminnasta, sillä monilla aineistoni toimijoista rahoitus oli hankeluontoista ja rahoituskanavia piti etsiä koko ajan. Uusia rahoituskanavia tarvittiin kuitenkin muun muassa kiinteisiin menoihin. Kuten jo luvussa 5.1 mainitsin, heillä, joilla oli kiinteitä menoja, toiminnan rahoitus vaikutti muuttuneen kriittiseksi, eli tulot eivät enää kattaneet kaikkia menoja (Nevalainen ym., 2021, 108). Myös yksi toimija, joilla ei ollut kiinteitä menoja, haki lisärahoitusta perustellen sitä korona-ajalla. Vaikka toimijan talous ei sinänsä ollut vaakalaudalla, niin rahoituksella haluttiin vastata ikääntyneiden korona-aikana syntyneisiin avun, kulttuurin ja yhteisöllisyyden tarpeisiin.

Aineistossani esiintyi rahoituksen hakemiseen liittyvinä resursseina osaaminen hakea rahoitusta ja yhteistyö toisen toimijan kanssa. Osaaminen rahoituksen hakemisessa on luonnollisesti erittäin tärkeää toimijoilla, joilla on epävakaata rahoitusta, sillä hankerahoituksia pitää pystyä perustelemaan hyvin. Alla olevassa sitaatissa toimija kertoo saaneensa usein hankerahoitusta työkokemuksesta kerrytetyn osaamisen vuoksi.

H7: "...kun mä kerron mitä me on täällä tehty niin aika aika usein täs on taustasta kuitenkin hankerahaa, kun se mun työkokemukseni opetti mut kirjoittamaan tehokkaita hakemuksia perusteltuja hakemuksia..."

Toinen aineistossani tärkeä resurssi rahoituksen hakemisessa oli yhteistyö toisen toimijan kanssa. Näin molemmat toimijat hyötyivät toistensa tietotaidosta rahoituksen hakemisessa. Vaihtoehtoisesti toisella toimijalla ei tarvitse olla niin paljon osaamista. Yksi haastateltava kertoo tehneensä yhteistyötä toisen toimijan kanssa neuvotellessaan julkisen puolen kanssa lisärahoituksesta, jossa he sitten onnistuivat. Molemmilla toimijoilla oli kiinteitä menoja, eli ilman rahoitusta toimintaa ei välttämättä olisi voitu jatkaa, ainakaan samassa mittakaavassa. Julkinen puoli onnistui siten ylläpitämään kolmannen sektorin toimijoiden resursseja, ja näin toiminnan jatkumista. Myös Eronen ja kumppanit (2021, 84) neuvovat julkista valtaa tukemaan järjestöpotentiaalia. Sitä voi heidän mukaansa tehdä antamalla kunta-avustuksia, ottamalla mukaan strategiatyöhön sekä tarjoamalla halpoja tai edullisia toimitiloja.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tarkastelemani kolmannen sektorin vanhustyötä tekevät toimijat eivät yleisesti ottaen lamaantuneet koronan vuoksi, vaan normaalin ryhmätoiminnan muuttuessa mahdolliseksi toimijat kehittivät uusia työtehtäviä. Nekin, joiden toiminta lamaantui hetkellisesti, saivat koronarajoitusten hellittäessä nopeasti toiminnan jaloilleen.

Riskiksi tunnistin toiminnan lamaantumisen tai loppumisen. Suoria vastoinikäymisiä oli kaksi. Näitä olivat lähikontakteihin perustuvan ryhmätoiminnan järjestämisen haasteellisuus ja joillakin koronasta johtuva rahoituspohjan heikkeneminen. Tämän lisäksi osa vastaajista oli huolissaan ikääntyneiden yksinäisyydestä ja toimintakyvystä. Tätä esiintynyttä huolta en suoraan pysty nimittämään vastoinikäymiseksi. Mahdollinen yksinäisyys ja toimintakyvyn heikkeneminen eivät välttämättä suoraan vaikuta toimintaan, mutta ne saattavat aiheuttaa haasteita toimintaan pidemmällä aikavälillä.

Aineistoni organisaatioiden toiminta palautui koronan alettua varsin nopeasti. Tunnistin aineistostani kuusi erilaista toiminnan muotoa. Kolme ensimmäistä käynnistyivät heti ensimmäisen koronasulun aikana, ja ne poikkesivat merkittävästi normaalitoiminnasta. Kolme viimeistä toiminnan muotoa käynnistyivät enimmäkseen koronasulun jälkeen ja ne muistuttivat pitkälti normaalitoimintaa. Koronasulun aikana aineistoni toimijat tekivät soitto- tai kuulumiskierroksia, verkko- ja puhelinryhmätoimintaa sekä järjestivät kauppa-apua. Näihin toiminnan muotoihin tärkeitä resursseja olivat työvoima, asiakasrekisteri ja jonkinasteinen tietotekninen osaaminen.

Ensimmäisen koronasulun jälkeen kolmannen sektorin toimijat alkoivat tuoda normaalitoimintaa taikaisin koronarajoitusten puitteissa, tekivät erilaisia kulttuuri- ja liikuntatoimintaa ja alkoivat etsiä uusia rahoituslähteitä. Normaalitoiminnan ryhmätoiminnassa ei tarvittu yleisesti uusia resursseja, mutta rajoitukset aiheuttivat joillain toimijoilla lisärahoituksen tarvetta. Kulttuuri- ja liikuntatoiminta oli aineistossani hyvin vaihtelevaa, jolloin se vaati myös hyvin erilaisia resursseja, muun muassa tietoteknistä osaamista, työvoimaa, taloudellisia resursseja tai jonkin tyyppistä

asiakasrekisteriä. Uusien rahoituslähteiden etsimisestä tuli ajankohtaista koronasta johtuvien lisäkustannusten ja rajoituksista johtuvien tulojen laskun myötä. Tärkeimpiä resursseja uusien rahoituslähteiden etsimisessä olivat rahoituksen hakemisen osaaminen ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa.

Moninaisten toiminnan muotojen sekä nopean palautumisen vuoksi voin yleisesti ottaen todeta, että aineistossani esiintyvät organisaatiot omaavat vahvan resilienssin. Aineistoni perusteella vaikuttaisi siltä, että kolmannen sektorin organisaatiot pyrkivät vastaamaan entistä paremmin ikääntyneiden muuttuviin tarpeisiin. Tämä on linjassa Aholan ja kumppaneiden (2021, 350) tutkimuksen kanssa, josta tutkijat tekivät samanlaisia havaintoja. Aineistoni organisaatiot esimerkiksi lisäsivät kauppa- ja asiointiapua sekä kulttuuritoimintaa, kun niille oli tarvetta. Myös Eronen ja kumppanit (2021, 101) havaitsivat omassa tutkimuksessaan järjestöjen kauppa- ja asiointiavun lisääntymistä. Lähiryhmissä erilaisten kulttuuri- ja koulutussisältöjen kuluttaminen toi ne helpommin saavutettaviksi ikääntyneille, kun korona vaikeutti kulttuuritoimintaan osallistumista muilla tavoin. Lehikoisen ja Vanhasen (2017, 56) mukaan kulttuuritoiminnan tapahtuminen lähiyhteisössä sekä niihin osallistumisen helppous on tutkimuksissa koettu tärkeiksi asioiksi.

Ainakin osa aineistoni toimijoista oli jo ennenkin koronaa saanut paljon hanke- luontoista rahoitusta. Tämän vuoksi kyseisillä toimijoilla oli paljon kokemusta toiminnan kasvattamisesta ja supistamisesta, mikä myös mahdollisesti helpotti toiminnan jatkamista korona-aikana. Toimijat vastasivat nopeasti ikääntyneiden vaihtuviin tarpeisiin uusilla toiminnan muodoilla, kun normaalitoiminta jouduttiin ajamaan hetkellisesti alas. Tilanteessa saattoi myös auttaa Saarelaisen kertoma ilmiö, jossa uuden toiminnan käynnistäminen on huomattavasti helpompaa kuin vanhasta toiminnasta luopuminen. Vanhasta toiminnasta on vaikea luopua, vaikka se olisi perusteltua. Ilmiö on vahva erityisesti silloin, jos on itse ollut mukana toiminnan kehittämisessä, ja siihen on muodostunut tunneside. (Saarelainen, 2021, 47). Koronasulun myötä normaalitoimintaa ei voitu hetkellisesti jatkaa, mikä avasi ovet uusille toiminnan muodoille.

Yleisesti ottaen toimijoiden resurssit mahdollistivat erilaisia toiminnan muotoja, mutta kaikkia mahdollisia resursseja ei aina käytetty. Koronasulun aikana organisaatioilta vaadittiin erityisesti halua ja kykyä hyödyntää käytössä olevia resursseja, mitä Saarelainen (2021, 43) nimittää resilienssiksi. Aineistostani käy esimerkiksi ilmi, että kolmannen sektorin toimijoiden tarjoama kevyin mahdollinen verkko- ja puhelinryhmätoiminta vaati ainoastaan kaikilta toimijoilta löytyvää tietoteknistä osaamista. Kuitenkin, koska jotkut toimijat epäilivät, että tällainen toiminta ei olisi helposti saavutettavissa ikääntyneiden keskuudessa, he eivät lähteneet kehittämään kyseistä toimintaa. Ne toimijat, jotka lähtivät verkko- ja puhelinryhmätoimintaan mukaan loppujen lopuksi yllättyivät positiivisesti sen suosiosta.

Tutkimuksessa on myös puutteita. Tutkimus laadullisena tutkimuksena ei luonnollisestikaan ole yleistettävissä koko Suomen kolmanteen sektoriin. Kaikki haastattelut oli kerätty yhden keskisuuren maakunnan alueelta, ja niitä on yleistämiseen liian pieni määrä. Aineistoni haastateltavat eivät välttämättä myöskään edusta kolmannen sektorin kaikkia puolia. Aineistossa on esimerkiksi vain vakiintuneita vanhustyön toimijoita. Näin putoavat pois pelkästään korona-aikana tai koronasulun aikana vanhustyötä tekevät toimijat. Kyseiset toimijat voivat koostua hyvin erilaisista paikallisista toimijoista, kuten asukastoimikunnista. Toimijat kuuluvat selvästi kolmanteen sektoriin, mutta niitä on hetkellisen toiminnan vuoksi hankala tutkia. Toisaalta myös ei-organisoidun toimijoiden sisällyttäminen kolmanteen sektoriin saattaisi olla perusteltua. Pitääkin kysyä, onko kolmatta sektoria määriteltäessä vaadittava toimijoiden järjestäytymistä esimerkiksi järjestöksi. Epävirallisemminkin toimijat voidaan katsoa osana kolmatta sektoria, varsinkin Muukkosen maksimaalisen tulkinnan mukaan (ks. luku 2.1).

Joitakin toiminnan kannalta oleellisia resursseja saattoi tutkimuksessa myös jäädä huomaamatta, mikä johtui puutteellisesta haastattelurungosta. Korona-ajan toimintaa tukevia resursseja ei käsitelty erikseen, joten resurssit ovat osittain deduktiivisesti pääteltyjä. Tuloksiin on siis osittain päästy pääättelemällä, millaisia välttämättömiä resursseja eri toiminnanmuodoilla on ollut.

Kolmannen sektorin resilienssin tutkimus korona-aikana kaipaisikin lisää tutkimusta. Esimerkiksi miten kyseiset resurssit ovat auttaneet kolmannen sektorin toiminnassa koko Suomen mittakaavassa? Toiseksi voidaan kysyä, onko joitain resursseja jäänyt tässä tutkimuksessa huomaamatta.

Vaikka resilienssi oli aineistoni toimijoilla varsin vahvaa, osalla vanhustyötä tekevästä toimijoista olisi mahdollisuuksia lisätä helposti resilienssiään koronan kaltaisten riskien varalle. Organisaatioiden olisi hyvä omata jonkinlainen asiakasrekisteri yhteiskunnan sulun varalle, kehittää verkko- ja puhelinryhmätoimintaa normaalitoiminnan tueksi ja tehdä enemmän yhteistyötä muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa rahoituksen hankkimiseksi.

Kaikki vastuu resilienssin kehittämisestä ei voi olla kolmannella sektorilla. Olen samaa mieltä Erosen ja kumppaneiden (2021, 84) kanssa, että halutessamme ylläpitää järjestöpotentiaalia, tulisi meidän tukea kolmatta sektoria julkisen sektorin kautta. Tukea tarvitsevat aineistoni perusteella varsinkin toimijat, jotka kärsivät kriiseistä johtuvista taloudellisista vastoinkäymisistä. Tämä voi olla jälleen ajankohtaista tulevana talvena, kun sähkön hinnat näyttävät nousevan (Turkuenergia, 2022). Sähkön hinta voi vaikuttaa erityisen pahasti erityisesti toimintatiloja omaaviin kolmannen sektorin toimijoihin.

7 LÄHTEET

- Aaltonen, Mari, Pulkki, Jutta, Ter äväinen Pia ja Forma, Leena. 2021. Ikääntyneiden kokemukset hoivan ja avun saamisesta koronapandemian aikana. *Gerontologia* 35(4): 326–341.
- Ahosola, Päivija Henriksson, Lea. 2012. Perhe ja läheiset kuntien vanhuspoliittisissa asiakirjoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 77(3): 239–252.
- Ahosola, Päivi, Tuominen, Katariina, Tiainen, Kristina, Jylhä, Marja ja Jolanki, Outi. 2021. Mikä muuttui vai muuttuiko mikään? Yli 65-vuotiaiden arki korona-aikana. *Gerontologia* 35(4): 342–355.
- Anttonen, Anneli ja Sipilä, Jorma. 2000. *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. Tampere: Vastapaino.
- Comfort, Louise ja Kapucu, Naim. 2006. Inter-organizational coordination in extreme events: The World Trade Center attacks, September 11, 2001. *Natural Hazards* 39: 309–327.
- Defourny, Jacques ja Pestoff, Victor. 2008. *Images and Concepts of the Third Sector in Europe*. Liège: EMES European Research Network.
- Eronen, Anne, Hiilamo, Heikki, Ilmarinen, Katja, Jokela, Merita, Karjalainen, Pekka, Karvonen, Sakari, Kivipelto, Minna, Knop, Jade ja Londén, Pia. 2021. *Koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus*. Sosiaalibarometri 2021(2). Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Folke, Carl, Carpenter, Stephen, Walker, Brian, Scheffer, Marten, Chapin, Terry ja Rockström, Johan. 2010. Resilience Thinking – Integrating Resilience, Adaptability and Transformability. *Ecology and society* 15(4): 20–29.
- Helander, Voitto. 1998. *Kolmas sektori : käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Heidinger, Theresa ja Richter, Lukas. 2020. The Effects of COVID-19 on Loneliness in the Elderly. An Empirical Comparison of Pre-and Peri-Pandemic Loneliness in Community-Dwelling Elderly. *Frontiers in Psychology* 2020(11): 1–5.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Hurme, Helena. 2008. *Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

- Hoppania, Hanna-kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina ja Zechner, Minna. 2016. Hoivan arvoiset – vaiva yhteiskunnan ytimessä. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Hytönen, Jukka ja Tamminen Veliarvo. 2021. Julkisen velan kehitys Suomessa ja siihen vaikuttavat tekijät. Valtiovarainministeriön julkaisuja – 2021(16). Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162947/VM_2021_16.pdf
- Jokivuori, Pertti ja Kankainen Tomi. 2018. Näennäistä vai todellista? Teoksessa Kaidesuoja, Tuukka, Kankainen, Tomi ja Ylikoski Petri (toim.). Syistä selityksiin – Kausaalisuus ja selittäminen yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus, 111–135.
- Julkunen, Raija. 2006. Kuka vastaa? : hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija. 2017. Muuttuvat hyvinvointivaltioiden – Eurooppalaiset hyvinvointivaltioiden reformoitavina. SoPhi 137. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jylhä, Maria. 2014. Vanhuspalvelulain muutoksen ihmettelyä. Gerontologia 2014(4): 266–268.
- Kahiluoto, Helena ja Himanen, Sari. 2012. Monimuotoisuudesta sopeutumiskykyä? Ruokaketju uusille raiteille. MTT raportti (43). Jokioinen: MTT Jokioinen.
- Jyväskylän yliopisto. 2022. Tietosuojaohteet opiskelijoille. Viitattu 20.9.2022. Saatavilla: <https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuoja/ohjeet/tietosuojaohjeet-opiskelijoille#autotoc-item-autotoc-6>
- Koivunen, Kaisa. 2022. Resilienssi ikääntyessä – fyysinen suorituskyky ja psykososiaaliset tekijät muuttuvassa ympäristössä ja voimavaroina vastoinikäymisissä. Gerontologia, 36(2): 215–219.
- Koivunen, Kaisa, Portegijs, Erja, Sillanpää, Elina, Eronen, Johanna, Kokko, Katja ja Rantanen Taina. 2021. Maintenance of high quality of life as an indicator of resilience during COVID-19 social distancing among community-dwelling older adults in Finland. Quality of Life Research 2022(31): 713–722.
- Kröger, Teppo ja Bagnato, Angela. 2017. Care for older people in early twenty-first-century Europe: dimensions and directions of change. Teoksessa Anttonen, Anneli, Martinelli, Flavia ja Margitta Mätzke (toim.). Social services Disrupted – Changes, Challenges and Policy Implications for Europe in Times of Austerity. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 201–218.
- Kröger, Teppo, van Aerschot, Lina ja Mathew Puthenparambil, Jiby. 2019. Ikääntyneiden hoivaköyhyys. Yhteiskuntapolitiikka, 84(2): 124–134.
- Kuronen, Tanja. 2015. Hoivapommin purkajat. Tallinna: Gaudeamus.
- Lahti, Emilia. 2014. Sisu – toiminnan tahtotila. Teoksessa Uusitalo-malmivaara, Lotta (toim.). Positiivisen psykologian voima. Jyväskylä: PS-kustannus, 283–303.
- Lehikoinen, Kai ja Vanhanen, Elise. 2017. Taide ja hyvinvointi – Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Helsinki: ArtsEqual.
- Leinonen, Emilia. 2020. Perhehoitoa paikantamassa – Ikääntyneiden perhehoito formaalin ja informaalin rajalla. JYU dissertations (268).

- Luchetti, Martina, Lee, Ji Hyun, Aschwanden, Damaris, Sesker, Amanda, Strickhouser, Jason, Terracciano, Antonio ja Sutin, Angelina. 2020. The Trajectory of Loneliness in Response to COVID-19. *American Psychologist* 75(7): 897–908.
- Moisio, Pasi, Karvonen, Sakari, Simpura, Jussi ja Heikkilä, Matti. 2008. *Suomalaisten hyvinvointi*. Helsinki: Stakes.
- Muukkonen, Martti. 2009. Framing the Field – Civil Society and Related Concepts. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 38(4): 684–700.
- Möttönen, Sakari ja Niemelä, Jorma. 2005. *Kunta ja kolmas sektori – Yhteistyön uudet muodot*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nevalainen, Risto, Tukiainen, Markku ja Myllymäki, Reino. 2021. Resilienssi Palaudu paremmaksi järjestelmäksi, organisaatioksi tai yhteiskunnaksi. Tuusula: Ketterät kirjat oy.
- Paananen, Jenny, Rannikko, Johanna, Harju, Maija ja Pirhonen, Jari. 2021. Pandemia-aika hoivakotiasukkaiden läheisten näkökulmasta: huolta, turhautumista ja uusia avauksia. *Gerontologia* 35(3): 249–263.
- Puupponen, Antti, Kortetmäki, Teea, Paloviita, Ari ja Silvasti, Tiina. 2017. *Suomalaisten maatilojen resilienssi osana tulevaisuuden tuokaturvaa. Maaseudun aika 2017(2): 23–37.*
- Pyykkönen, Miikka. 2013. Uusi kolmas sektori. Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali: Sanasto. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 9.11.2022. Saatavilla: <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/uusi-kolmas-sektori>.
- Rantanen, Taina, Eronen Johanna, Kauppinen, Markku, Kokko, Katja, Sanaslahti, Sini, Kajan, Niina ja Portegijs, Erja. 2020. Life-Space Mobility and Active Aging as Factors Underlying Quality of Life Among Older People Before and During COVID-19 Lockdown in Finland – A Longitudinal Study. *Journals of Gerontology: Medical Sciences* 76(3): 60–67.
- Ruusuvuori, Johanna ja Liisa Tiittula. 2005. *Haastattelu – Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Saloranta, Eerika, Rappe, Erja ja Borodulin, Katja. 2022. Ryhmäliikunta iäkkäiden ihmisten hyvinvoinnin ja kotona asumisen tukena. *Gerontologia* 36(1), 70–82.
- Saarelainen, Esa. 2021. Resilienssi – organisaation selviytymistaidot.
- Salamon, Lester ja Anheier, Helmut. 1998. *Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally*. *Voluntas* 9(3): 213–248.
- Salamon, Lester, Anheier, Helmut, List, Regina, Toepler, Stefan ja Sokolowski, Wojciech. 1999. *Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector*. Baltimore: The John Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Silvasti, Tiina. 2014. Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa Ilmo (toim.). *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 33–48.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Mitä yli 70-vuotiaan pitää ottaa huomioon koronavirustilanteessa? Viitattu 26.9.2022. Saatavilla: <https://stm.fi/-/mita-yli-70-vuotiaan-pitaa-ottaa-huomioon-koronavirustilanteessa>
- Tammela, Annika. 2022. Lapsuuden laulut ja yhdessä muistelu ovat ikääntyneille tärkeä voimavara. *Gerontologia* 2022(2): 220–226.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2020. Ikääntyneen on syytä välttää koronavirustartuntaa – hyvinvointiin ja toimintakykyyn kannattaa kiinnittää huomiota. Viitattu 26.9.2022. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/-/ikaantyneen-on-syyta-valttaa-koronavirustartuntaa-hyvinvointiin-ja-toimintakykyyn-kannattaa-kiinnittaa-huomiota?redirect=%2Ffi%2F>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2022. Hyvinvointi. Viitattu 23.10.2022. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>
- Tilastokeskus. 2021. Työllisyys kääntyi laskuun vuonna 2020. Viitattu 29.10.2021. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/tyti/2020/13/tyti_2020_13_2021-03-04_tie_001_fi.html.
- Van Tilburg, Theo, Steinmetz, Stephanie, Stolte, Elske, van der Roest, Henriëtte ja de Vries, Daniel. 2021. *Journals of Gerontology: Social Sciences* 76(7): 249–255.
- Tronto, Joan. 1993. *Moral Boundaries – A Political Argument for an Ethic of Care*. London: Routledge
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turku Energia. 2022. Sähkö tulee olemaan tänä talvena kallista. Viitattu 9.11.2022. Saatavilla: <https://www.turkuenergia.fi/valopilkku/sahko/sahko-tulee-olemaan-tana-talvena-kallista/>
- Vaarama, Marja ja Ollila, Kati. 2008. Koettu hyvinvointi ja elämänlaatu kolmannessa iässä. Teoksessa Moisio, Pasi, Karvonen, Sakari, Simpura, Jussi ja Heikkilä, Matti (toim.). 2008. *Suomalaisten hyvinvointi*. Helsinki: Stakes, 116–141.
- Valkonen, Tarmo, Lassila, Jukka. Väestön ikääntymisen taloudelliset vaikutukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021(36).
- Vasara, Paula. 2021. Ikääntyminen hyvinvointivaltiossa. Sosiaaliturvan ja sosiaalipalveluiden luentosarja Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellisessä laitoksessa.
- Windle, Gill. 2011. What is resilience? A review and concept analysis. *Reviews in Clinical Gerontology* 21(2): 152–169.
- Wister, Andrew. 2021. *Multimorbidity Resilience: Conceptual, Theoretical, and Measurement Developments*. Teoksessa Wister, Andrew, Cosco, Theodore (toim.). *Resilience and Aging Emerging Science and Future Possibilities*. Vancouver: Springer imprint.

8 LIITTEET

8.1 Liite 1: Haastattelurunko

Haastattelurunko:

- Tyypilliset ja epätyypilliset tehtävät
 - o Muutos?
 - o Uudet työtehtävät?
 - o Mikä ei muuttunut?
- Kuinka kauan mukana toiminnassa
- Avun kysynnän muutos
 - o Uusia asiakkaita?
 - o Varattomat?
 - o Läheisten rooli?
 - o Toimintakyky
 - o Ikähaitari
 - o Määrä?
- Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa
 - o Muutos
 - o Julkisen sektorin kanssa?
 - o Palveluohjaus
- Haasteet
 - o Löytääkö palvelut?
 - o Tehtäviä liikaa?
 - o Henkilöstön vaihtuvuus?
 - o Ikääntyneiden toimintakyky
 - o Vapaaehtoisten määrä?
 - o Toiminnan edellytykset
- Onnistumiset
 - o Uudet palvelut
 - o Toiminnan uudistaminen
 - o Jatkuuko jokin pandemian jälkeen?

8.2 Liite 2: Tutkimustiedote

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

YHTEISKUNTATIETEIDEN JA
FILOSOFIAN LAITOS

21.01.2022

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

Pro gradu -tutkielma: "Kolmannen sektorin tuottama apu vanhuksille korona-aikana"
Rekisterinpitäjä: Lukas Rydefalk (pro gradu -tutkielman tekijä)
Käsiteltäessä tutkittavien henkilötietoja rekisterinpitäjä on taho, joka on vastuussa tutkittavien henkilötietojen asiallisesta ja lainmukaisesta käsittelystä.

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Sinua pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan kolmannen sektorin tuottamaa ikääntyneille suunnattua apua korona-aikana. Olen kiinnostunut varsinkin kolmannen sektorin työtehtävien ja kysynnän muutoksesta. Teemahaastattelun tutkimuskysymyksiä ovat muun muassa mitä ovat tyypilliset ja epätyypilliset tehtävät, haasteet ja onnistumiset toiminnassanne ja avun kysynnän muutos. Sinua pyydetään tutkimukseen, koska olet mukana toiminnassa, joka tuottaa markkinoiden ja julkisen sektorin ulkopuolella palveluja ikääntyneille ja tiedät tästä toiminnasta. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilötietojen käsittelystä.

Mukaan pyydetään 6–12 tutkittavaa

Osallistuvista henkilöistä ei kerätä tietoja muista lähteistä

Vapaaehtoisuus

Tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai keskeyttää osallistumisen, milloin tahansa. Kieltäytymisestä tai keskeyttämisestä ei aiheudu sinulle kielteisiä seuraamuksia.

Tutkimuksen kulku

Haastatteluissa tutkitaan haastateltavien näkemyksiä, joten niihin ei tarvitse valmistautua. Haastattelut järjestetään 1/2022–3/2022 välisenä aikana zoomin kautta. Jokainen haastattelu kestää arviolta 30 minuuttia. Haastattelut tallennetaan ensisijaisesti videotallenteeksi, jotka tutkija litteroi kirjalliseen muotoon. Tämän jälkeen tutkija analysoi aineiston ja kirjoittaa siitä yhden pro gradu opinnäytetyön. Aineisto tuhoetaan gradun valmistuttua tai viimeistään 12/2022. Haastatteluun osallistuminen ei vaadi erityistä valmistautumista.

Y-tunnus:
02458947
Sähköposti:
etunimi.sukunimi@ju.fi

Puhelin:
(014) 260 1211
Faksi:
(014) 260 1021

Jyväskylän yliopisto
PL 35
40014 Jyväskylän yliopisto
www.jyu.fi

Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat haitat ja epämukavuudet

Tutkimukseen ei ole oletettavissa haittoihin tai epämukavuuksiin liittyviä riskejä.

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimuksesta valmistuu yksi pro gradu -tutkielma, joka julkaistaan Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistossa: <https://jyx.jyu.fi/>

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Lisätietoja tutkimuksesta antaa tutkimuksentekijä: Lukas Rydefalk, yhteiskuntapolitiikan maisteriopiskelija Jyväskylän yliopistosta
Sähköposti: lukas.e.j.rydefalk@student.jyu.fi
Puh. +358452097256

8.3 Liite 3: Tietosuojailmoitus

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

YHTEISKUNTATIETEIDEN JA
FILOSOFIAN LAITOS

21.01.2022

Kuvaus henkilötietojen käsittelystä tieteellisessä tutkimuksessa (tietosuojailmoitus EU (679/2016) 13, 14, 30 artikla)

1. Tutkimuksessa ”Kolmannen sektorin tuottama apu vanhuksille korona-aikana” käsiteltävät henkilötiedot

Haastatteluiden avulla kerättyjä tietoja käytetään Lukas Rydefalkin pro gradu- tutkielmaan: ”Kolmannen sektorin tuottama vanhusten kotiapu korona-aikana”. Tutkielman tavoitteena on tarkastella minkälaista apua kolmas sektori tuottaa vanhuksille ja onko se muuttunut korona-ajan seurauksena.

Tutkimuksessa Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: Haastateltavan nimi, organisaation nimi, jossa työskentelet, sähköpostiosoitteesi, videotallenne sekä haastattelumuistiinpanot.

Tämä tietosuojailmoitus on lähetetty sähköpostilla liitetiedostona haastattelukutsun ja tutkimustiedotteen mukana.

2. Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste tutkimuksessa/arkistoinnissa

Käsittely on tarpeen tieteellistä tai historiallista tutkimusta taikka tilastointia varten ja se on oikeasuhtaista, sillä tavoiteltuun yleisen edun mukaiseen tavoitteeseen nähden (tietosuojain 4 §:n 3 kohta). Tutkimustulokset ovat julkisesti saatavilla yliopiston julkaisuarkistosta (JYX).

Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tutkimuksessa tietojasi ei siirretä EU/ETA-alueen ulkopuolelle.

Henkilötietojen suojaaminen

Henkilötietojen käsittely tässä tutkimuksessa perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuuhenkilö. Tutkimuksessa toimitaan niin, että Sinua koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille. Tutkimustulosten (pro gradu) osalta pyritään siihen, ettei Sinua voida tunnistaa suoraan taikka välillisesti tutkimustuloksista. Osana pro gradua voidaan käyttää suoria lainauksia haastattelusta.

Suorat ja epäsuorat tunnistetiedot poistetaan suoja托imena aineiston litterointivaiheessa, erisnimet ja taustatiedot kategorisoidaan sekä nimet ja tunnistetiedot pseudonymisoidaan. Alkuperäiset ääni/kuvatallenteet tuhoetaan pro gradu tutkielman valmistumisen jälkeen tai viimeistään 12/2022. Myös sähköpostiosoitteet hävitetään, kun haastattelut on tehty. Tutkimustuloksista ei ilmene tutkittavan henkilöllisyys.

Tunnistettavuuden poistaminen

Suorat tunnistetiedot poistetaan suoja托imena tuotaessa aineisto kirjalliseen muotoon (pseudonymisoitu aineisto, jolloin tunnistettavuuteen voidaan palata koodin tai vastaavan tiedon avulla ja aineistoon voidaan yhdistää uusia tietoja.

Tutkimuksessa käsiteltävät henkilötiedot suojataan

Zoom tallenne tallennetaan Jyväskylän yliopiston verkkolevyille tutkijan käyttäjätunnuksen ja salasanan taakse. Pseudonymisoidut litteraatit tallennetaan tutkijan omalle tietokoneelle. Sähköpostiosoitteet osallistumispyyntöjä ja haastattelukutsuja varten säilytetään tutkijan tietokoneella niin kauan kuin haastattelu on tehty, jonka jälkeen ne poistetaan. Tutkija ei lähetä tutkittaville sähköpostia siten, että muiden tutkimuksiin osallistuvien tiedot näkyisivät vastaanottajakentässä, eikä muutoinkaan toimi niin, että ulkopuolisilla olisi pääsy tutkittavan tietoihin. Tutkija vastaa aineiston hallinnasta sen elinkaaren aikana ja tietojen hävittämisestä tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimuksesta on tehty **erillinen tietosuojan vaikutustenarvio**/tietosuojavastaavaa on kuultu vaikutustenenarvioinnista

Kyllä Ei, koska tämän tutkimuksen vastuullinen johtaja on tarkastanut, ettei vaikutustenenarviointi ole pakollinen.

Tutkijat ovat suorittaneet tietosuoja ja tietoturvakoulutukset

Kyllä

HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY TUTKIMUKSEN PÄÄTTYMISEN JÄLKEEN

Tutkimusrekisteri hävitetään (gradun valmistumisen jälkeen tai viimeistään 12/2022)

Rekisterinpitäjä(t) ja tutkimuksen tekijät

Tämän tutkimuksen rekisterinpitäjä on:

Lukas Rydefalk (tutkimus tehdään omaan lukuun omalla ajalla/rahalla). Sähköposti: lukas.e.j.rydefalk@student.jyu.fi, puh. 0452097256.

Tutkimuksen vastuullinen johtaja: Lukas Rydefalk, 0452097256, lukas.e.j.rydefalk@student.jyu.fi, Rantapellonpolku 6a 11, 40740 Jyväskylä.

Tutkimuksen suorittajat: Lukas Rydefalk

Rekisteröidyn oikeudet

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa. Oikeutta tietojen poistamiseen ei kuitenkaan ole, jos tietojen poistaminen estää tai vaikeuttaa suuresti käsittelyn tarkoituksen toteutumista tieteellisessä tutkimuksessa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Oikeuksista poikkeaminen

Tässä kuvatuista oikeuksista saatetaan tietyissä yksittäistapauksissa poiketa tietosuoja-asetuksessa ja Suomen tietosuojalaissa säädettyillä perusteilla siltä osin, kuin oikeudet estävät tieteellisen tai historiallisen tutkimustarkoituksen tai tilastollisen tarkoituksen saavuttamisen tai vaikeuttavat sitä suuresti. Tarvetta poiketa oikeuksista arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Profilointi ja automatisoitu päätöksenteko

Tutkimuksessa henkilötietojasi ei käytetä automaattiseen päätöksentekoon. Tutkimuksessa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksena ei ole henkilökohtaisten ominaisuuksiesi arviointi, ts. profilointi vaan henkilötietojasi ja ominaisuuksia arvioidaan laajemman tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä yliopiston tietosuojavastaavaan. Kaikki oikeuksien toteuttamista koskevat pyynnot toimitetaan Jyväskylän yliopiston kirjaamoon. Kirjaamo ja arkisto, PL 35 (C), 40014 Jyväskylän yliopisto, puh. 040 805 3472, e-mail: kirjaamo(at)jyu.fi. Käyntiosoite: Seminaarinkatu 15 C-rakennus (Yliopiston päärakennus, 1. krs), huone C 140.

Tietoturvaloukkauksesta tai sen epäilystä ilmoittaminen Jyväskylän yliopistolle

<https://www.jyu.fi/fi/yliopisto/tietosuojailmoitus/ilmoita-tietoturvaloukkauksesta>

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>

8.4 Liite 4: Esimerkki yhteydenottosähköpostista

Moikka!

Olen Lukas Rydefalk Jyväskylän yliopistolta ja lähetän viestiä, koska olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa kolmannen sektorin tuottamasta avusta ikääntyneille korona-aikana Jyväskylän seudulla. Apua en määrittele erityisen tarkasti, se voi olla vaikkapa neuvoja, seuraa yksinäisyyteen tai sitten jotain käytännöllistä kuten kävelyllä viemistä tai ostosten tekemistä.

Pyydän mukaan 6–12 haastateltavaa erilaisilta kolmannen sektorin toimijoilta/järjestöiltä Jyväskylän seudulta. Haastattelu kestää 20–30 minuuttia ja se järjestetään Zoom-videopuhelusovelluksen avulla, jonka käyttämiseen tarvitsee tietokoneen tai vaihtoehtoisesti puhelimen. Haastateltavalla tulisi olla käsitys järjestönsä ikääntyneille tarjoamasta avusta koronan aikana ja vertailun vuoksi myös käsitys siitä mitä se oli ennen koronaa. Haastatteluun ei tarvitse erityisesti valmistautua. Haastattelun teemoja ovat esimerkiksi teidän tyypilliset ja epätyypilliset tehtävät, erilaiset haasteet ja onnistumiset sekä kysynnän muutos korona-aikana. Yksittäiset haastateltavat eivät tule ilmi tutkielmasta nimeltä ja heidän äänensä sekoittuvat analyysin aikana. Joitakin lainauksia voi tutkielmaan kuitenkin tulla.

Mikäli pohdit osallistumista, niin voit vastata sähköpostiin tai soittaa. Voin sitten antaa lisätietoja ja tietosuojailmoituksen ja voimme sopia haastattelun ajankohdasta. Osallistumisen voi peruuttaa milloin tahansa.

Ystävällisin terveisin

Lukas Rydefalk

lukas.e.j.rydefalk@student.jyu.fi

+358452097256